

Dorovský, Ivan

Recepce díla Alexandra Sergejeviče Puškina na Balkáně

In: *Slavistika a balkanistika* : Ivan Dorovský. Dorovský, Ivan (editor). 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001, pp. 125-160

ISBN 8021025654

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/132574>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RECEPCE DÍLA ALEXANDRA SERGEJEVIČE PUŠKINA NA BALKÁNĚ

IVAN DOROVSKÝ

Název této studie je téměř stejný s názvem mé metodologicky obdobně zpracované práce o pronikání a recepci díla Puškinova umělecky blízkého druhu a současníka Adama Mickiewicze u jižních Slovanů,¹ s nímž udržoval také osobní a tvůrčí styky.² Podotýkám, že je to záměr. Rozdíl je pouze v tom, že ve studii o Mickiewiczovi jsem sledoval recepci jeho díla u balkánských Slovanů, zatímco v tomto přehledu sleduji také Puškinův vztah k Řecku.

V dějinách rusko-jihňoslovanských (tj. rusko-srbských, rusko-charvátských a rusko-bulharských, rusko-makedonských a rusko-slovinských) vztahů tvoří recepce Puškinova díla a ruské literatury 19. století velmi obsáhlou kapitolu. Jeho celistvé dílo výrazně ovlivnilo formující se národní literatury jižních Slovanů. Významné je působení Puškinovy tvorby zejména na první generaci srbských, bulharských, charvátských a makedonských romantických literárních tvůrců.

V této studii pojednám o Puškinových stycích, o jeho vztahu k národům Balkánu a o pronikání a recepci jeho díla především v balkánských slovanských literaturách a kulturách, tj. konkrétně v literatuře srbské, charvátské, bulharské, makedonské a slovinské. To znamená, že se pokusím v hlavních rysech sledovat zájem o Puškinovy názory, o jeho básnickou i prozaickou tvorbu, její recepci v několika národních literaturách a kulturách, jeho vztah k nim v několika různých časových obdobích a nejednou ve zcela odlišných společenských, literárních a obecně kulturních podmínkách.

Studium pronikání a přijímání Puškinova díla v literatuře a kultuře tzv. méně početných (někdy nesprávně nazývaných malých) národů jsem si rozdělil do pěti časově různě dlouhých období: 1. za básníkova života, 2. od jeho smrti do roku 1918, kdy se jak v Puškinově vlasti, tak také u jižních Slovanů změnila společenské, národnostní a kulturní podmínky, 3. meziválečné dvacetiletí 1918–1938, 4. období poválečného jugoslávského meziliterárního a obecně kulturního společenství (1945–1990) a 5. poslední desetiletí

¹ Dorovský, I.: *Ohlas Mickiewiczova díla u jižních Slovanů do roku 1945*. In: *W ojczyźnie serce me zostało*, Opole 1998, s. 381–424.

² Francev, V. A.: *Puškin i poljskoje vosstanie*. In: *Puškinskij sbornik*, Praha 1929, s. 65–208, Taranovskij, K.: *Puškin i Mickevič*. In: *Bělggradskij Puškinskij sbornik*, Belgrad 1937, s. 359–380. Tam také podrobnější literatura k tématu.

20. století. Přitom v každém z uvedených období připadlo nejméně jedno básníkově jubileum, které tak či onak podněcovalo k „návrátům“. Poslední období je přirozeně nejméně zpracováno, proto budou informace v mé studii neúplné.

Autor (literární dílo) může pronikat do jinonárodního, jinokulturního prostředí především třemi způsoby: 1. je v jinonárodním prostředí přijímáno pro své umělecké hodnoty, které obohatí danou národní literaturu a kulturu obsahově, ideově, žánrově, stylově ap. Takové dílo může být pro danou národní literaturu inspirativní, může odpovídat na její potřeby i na ideově umělecké a politické potřeby národního společenství; 2. recepce je spojena s mnoha jinými faktory často mimoliterární povahy. Např. se o daném autorovi a jeho díle píše a jeho dílo se překládá proto, že je to autor „našich přátel“, nebo že má výročí ap.; 3. dílo je překládáno proto, že je módní, že se o něm „jinde ve světě“ píše a mluví.

Obdobně jako na všech dosavadních slavistických vědeckých setkáních, také na XII. mezinárodním sjezdu slavistů, který se na pomezí srpna a září 1998 konal v Krakově, byly předneseny výsledky bádání ruských literárních historiků i odborníků z mnoha dalších evropských a mimoevropských zemí. Ve středu zájmu bylo (vedle díla Adama Mickiewicze) básnické a prozaické dílo A. S. Puškina. Letmý a neúplný výčet příspěvků přednesených na krakovském slavistickém sjezdu ukazuje neutuchající rozvoj puškinistiky ve světě. Francouzští slavisté zkoumali mj. úlohu Puškina v literárním a kulturním životě ruské emigrace ve Francii mezi dvěma světovými válkami, izraelsí vědci klasifikovali jeho poezii, němečtí badatelé analyzovali Puškinovy a Mickiewiczovy „básně návratu“, které vznikly v Petrohradě, a předložili nové poznatky o recepci Puškinova díla v Německu v posledních desetiletích 20. století.

O polském literárním historiku Marianu Zdziechowském (1861–1938) jako puškinologovi i o různých podobách Puškinovy „malé tragédie“ *Mozart a Salieri* hovořili polští rusisté. Otázky textologie a poetiky i „dějiny vzájemných vztahů A. S. Puškina a A. Mickiewicze jako kulturní mýtus“ byly předmětem pojednání ruských puškinologů. Severoameričtí rusisté srovnávali a hledali působení Puškinovy *Pikové dámy* na prózy anglo-amerického prozaika Henryho Jamese (1843–1916).

Ukrajínští literární historikové sledovali a charakterizovali různé podoby recepce Puškinovy tvorby v ukrajinské, polské a české literatuře a zdůraznili mj. tvůrčí dialog mezi Puškinem a Mickiewiczem, zatímco maďarští vědci stopovali shody mezi Puškinovým „démonickým vůdcem“ a podobným jevem v nejnovější maďarské literatuře.

Ruští (stejně jako čeští a slovenští) slavisté projevovali ve svých vystoupeních živý zájem o otázky spojené s nejstarším obdobím slovanského písemnictví, s jihoslovanskými jazyky a literaturami. Poznávali jihoslovanské prostředí z autopsie, sbírali a studovali staré literární památky i lidové slovesné výtvořy a spolupracovali s mnoha jihoslovanskými kulturními a literárními osobnostmi, přispívali do časopisů a vědeckých děl.³

I.

Na jaře roku 1820 byl A. S. Puškin vyhoštěn z Petrohradu. Na přímělu jeho přátel u cara však nikoli na Sibiř, nýbrž „na jih“ Ruska, kde prožil několik let „bouřliváckého“ života. Málokdy si ovšem uvědomujeme, co to přesněji „Jih Ruska“ zeměpisně tenkrát znamenal. A co to znamenalo pro „neposlušného“ ruského básníka, kterého již v prvním roce jeho pobytu zde nacházíme na Krymu i na březích Dněpru, na Ukrajině, na Kavkaze i v Besarábii.

A ani si často neuvědomujeme, že se básník náhle ocitl v multinacionálním a multikulturním prostředí. Žili tu Tataři i Poláci, Čerkesové i Turci a Francouzi, srbští emigranti po roce 1813, „Dalmatinci“, Černohorci, Italové, Arméni, Cikáni, Bulhaři, Rumuni i Řekové. Byla tu směsice příslušníků různých národů, národností a etnických skupin, pestrost lidových krojů, svérázných zvyků a obyčejů, rozmanitost geneticky blízkých i zcela odlišných jazyků, melodičnost ruských, ukrajinských i dalších slovanských a neslovanských lidových písní a nářečí.

Jih Ruska, který vlil do jeho nitra „*spasitelnoje dlja duši raznoobrazije*“, měl výrazné rysy Orientu i Východu. Krym ještě nebyl zcela „netatarský“ (poéma *Bachčisarajská fontána*) a Kavkaz zcela „nečerkeský“ (poéma *Kavkazský zajatec*, v níž Čerkesové a jejich zvyky a obyčeje zaujímají největší a nejkrásnější část). Puškin pozorně „nahlédl“ do táborového a kočovného života Cikánů (ve stejnojmenné poémě Puškin říká: *Zdráv buď, rode nespoutaný, tvoje vatry poznávám*) i Čerkesů, Tatarů i Srbů a Ukrajinců (např. v historické poémě *Poltava*) a obdivuhodně pronikl do ducha, jazyka i citu každého z uvedených „národů“. Jeho poetická duše lačně a obdivuhodně tvořivě vsťebávala kulturní impulsy Východu (Bible, Gabrieliáda, Píseň písní) a Orientu (perské, tatarské a turecké motivy, tzv. jižní romantické

³ XII Międzynarodowy Kongres Slawistów. Streszczenia referatów i komunikatów. Literaturoznawstwo, Folklorystyka, Nauka o kulturze, Warszawa 1998. Např. I. I. Srezněvskij sbíral se St. Vrazem lidové písně, z nichž některé uveřejnil v Šafařikově Slovanském národopisu.

poémy, jež znamenají vrchol ruského romantismu), vdechovala vůni této části světa a opájela se krásami a půvaby tamní přírody.

Vyhnanství není v literatuře žádný nový, ani zvláštní fenomén. Římský básník Publius Ovidius Naso (43 př. n. l. – 18 n. l.) strávil celých deset let v tehdejší Tomidě (dnešní Konstanța) na březích Černého moře. Zde vznikly jeho *Žalozpěvy* i *Listy z Pontu*.⁴ Po osmnácti stoletích mohl na březích Pontu „svůj rozlet pustit z očí“ také nespoutaný tvůrčí duch, jakým byl Puškin. A také z podobných důvodů – znelíbil se mocným vládcům své doby.

Mohlo by nám dnes znít podivně a snad i paradoxně, ale zájem A. S. Puškina o jižní Slovany vyvovali Řekové. Devět měsíců po Puškinově příchodu na „jih“ totiž vypuklo v březnu 1821 v Řecku povstání. Boj řeckého lidu za nezávislost jej silně zaujal. Uvádí se dokonce, že se v Oděse (zde pobyl Puškin 15 měsíců) setkal s některými členy tajné řecké Přátelské společnosti (Filiki etairia), která dlouho předtím řeckou revoluci připravovala.⁵

Také Puškinova korespondence dosvědčuje, že obdivoval nebývalé nadšení řeckých vlastenců v Oděse i proklamace Alexandra Ypsilantiho.⁶ Rozebíral otázky spjaté s řeckým obrozenským a osvobozeneckým hnutím, zajímalo ho, jaký bude postoj Ruska k řecké revoluci apod.

Jak již před sto lety postřehl Petr Lavrov,⁷ neušla později Puškinově pozornosti mj. nedostatečná příprava povstání i jeho vůdci a špatná organizace vojska. Přesto však na výtky některých jeho přátel, že se přestal o Řeky a jejich zápas zajímat, Puškin odpověděl: „*Nejsem barbar a apoštol koránu, řecká věc se mě živě dotýká. Proto jsem rozhořčen, když vidím, že těmto nešťastníkům připadla posvátná povinnost hájit svobodu.*“ Svůj vztah k Řecku vyjádřil také verši:

⁴ Ve vyhnanství vznikly Ovidiovy sbírky 51 básní *Tristia*, tj. *Žalozpěvy* v pěti knihách, a 45 básní, zařazených do čtyř knih *Epistulae ex Ponto*, tj. *Listy od Černého moře*. Česky viz mj. výbor *Písňe lásky a žalu*, Praha 1965, *Verše z vyhnanství*, Praha 1985. Viz Dorovský, I.: *Balkán a Mediterán. Literární historické a teoretické studie*, Brno 1997, s. 77 a 103.

⁵ Vranusis, L.: *Rigas Velestinlis. 1757–1798*, Athény 1957. Zoidis, G. I.: *Rigas Velestinlis*, s. 1., 1957.

⁶ Generál A. Ypsilantis byl Řek, ale sloužil v carské armádě. S oddílem Filiki etairie vtrhl z Ruska do Moldavska. Jeho akce však ztroskotala. Viz Paparrigopoulos, K.: *Istoria tu Elliniku ethnos*, sv. 5, Athény 1925, s. 212 n.

⁷ Lavrov, P. A.: *Puškin i slavjanite*. In: A. S. Puškin v južno-slavjanskich literaturach. Sborník bibliografických o literaturno-kritických statěj. Pod redakcijeju I. V. Jagiča, Sanktpeterburg 1901, s. 2.

*Vostaň, o Grecija, vostaň,
Ne darom naprjagaješ sily,
Ne darom potrjasaješ braň
Olimp i Pind i Thermopili...
Strana gerojev i bogov,
Rastorgni rabskija verigi,
Pripenj i stichom Tirteja, Bajrona i Rigi!⁸*

II.

Puškinovy sympatie k řeckému národně osvobozenckému zápasu jsou těsně spjaty s jeho zájmem o jižní Slované, v první řadě o **Srby**.

Je všeobecně známo, že Srbové již na počátku 19. stol. dvakrát povstali proti Turkům. Jedním z mnoha, kteří se v nich proslavili, byl Karadjordje = Černý Jiří. Po porážce povstání v roce 1813 musel opustit Srbsko. Usadil se v Besarábii. Řečtí hetairisté měli zájem, aby se do boje proti Turkům zapojili také Srbové. Brzy si získali Karadjordja, který se roku 1817 vrátil do Srbska, aby připravoval povstání. Byl však zrazen a stálo ho to život.

Na Ukrajině, v jižním Rusku a zejména v Moldavsku a v Besarábii, tj. v Oděse, Kišiněvě (Puškin tu pobyl dvaapůl roku), Izmailu, v Akkermanu a jinde (rodina slavného Karadjordja, tj. tři dcery a dva synové, žila v Chotině poblíž Kišiněva) bylo mnoho stovek Srbů.

Podle vzpomínek některých Srbů byla např. slyšet na ulicích a v kavárnách Oděsy nejvíce srbština (starostou města byl dokonce Dalmatinec Filip Lučić), poté italština, řečtina a nakonec ruština.⁹

V jižním Rusku bylo středisko srbské emigrace.¹⁰ Puškin se zde mohl vídat s mnoha srbskými vojvody společně s Řeky. Byl mezi nimi údajně také Karadjordjův syn Alexa (Alexej) a rovněž někteří církevní, vojenští a literární tvůrci a překladatelé (bývalý bělehradský metropolita Leontij, archimandrita Spiridon Filipović, Atanas Stojković, Stefan Živković, bývalý vojvoda Valjeva Jakov Nenadović aj., z nichž mnozí byli v ruských službách). Pravděpodobně někteří z nich mu vyprávěli o hrdinech srbských povstání. Výsledkem setkání s nejmladší Karadjordjovou dcerou byla první Puškinova báseň na slovanské téma. Byla to romantická skladba *Dočeri Karageorgija*. Napsal ji roku 1820, vyšla však až roku 1826. Puškin se mohl setkat nejprav-

⁸ Zoidis, G. I.: *Rigas Velestinlis*, s. 1., 1957.

⁹ Bělehradskij Puškinskij sborník, Belgrad 1937, s. 52.

¹⁰ Skerlić, J.: *Aleksandar Puškin*. In: *Pisci i knjige IV*, Beograd 1956, s. 72.

děpodobněji s nejmladší ze tří Karadjordjových dcer Stamenkou, která byla ještě svobodná a již mohlo být kolem dvaceti let.

V básni *Dočeri Karageorgija* je mj. zachycen tragický konec jejího otce:

*Groza luny, svobody voin,
Pokrytyj krviju svjatoj,
Čudesnyj tvoj otec, prestupnik i geroj,
I užasa ljudej, i slavy byl dostojen.*

V básni Puškin rozvíjí nevinný obraz Karadjordjovy dcery a líčí ji romantickými barvami:

*No ty prekrasnaja, ty burnyj věk otca
smirennoj žizniju pred nebom iskupila:
S mogily groznoj k nebesam ona, kak sladkij fimian
Kak čistaja ljubvi molitva voschodila.*

Do protikladu staví temný obraz jejího hrozného, ale hrdinného otce:

Takov byl sumračnyj, užasnyj do konca.

Tragickému osudu Georgiho Petroviče, zvaného Černý Jiří, věnoval Puškin samostatnou báseň *Pesnja o Georgij Černom*. Napsal ji na základě jedné z legend o hádce mezi otcem a synem, která kolovala mezi lidem, o níž se zmiňoval později ve svých dojmech z cest francouzský geograf Ami Boué.¹¹ Karadjordje jej uchvátil jako byronovský hrdina. Počáteční verše Puškinovy básně zní takto:

*Ne dva volka v ovrage gryzutsja,
Otec s synom v peščere branjatsja.*

Stejnou legendu ovšem zpracoval také první srbský romantický básník Sima Milutinovič Sarajlija (1791–1847), který v letech 1819 až 1825 žil v Kišiněvě, plněm „*vydajuščichsja serbskich emigrantov*“. Někteří z nich byli v ruských službách.¹² Psal zde své historické básně, které později vydal v Lipsku pod názvem *Serbijanka* (1826). Jen v Kišiněvě měla 126 subscriptů, v některých městech „jižního Ruska“ pak ještě dalších 44 předplatitelů. A. S. Puškin jako úředník Popečitel'nogo komiteta o kolonistach južnogo kraja i jako sympatizér se stýkal s řeckými, srbskými a bulharskými

¹¹ Boué, A.: *La Turquie d' Europe*, Paris 1840, německý překlad *Die europäische Türkei*, 1889.

¹² Solovjov, A. V.: *Jugoslavjanskija temy v proizvedenijach Puškina*. In: *Bělggradskij Puškinskij sbornik*, Belgrad 1937, s. 47.

emigranty, z nichž mnozí dostávali od úřadu, v němž byl Puškin zaměstnán, finanční pomoc.

Ve svých zápiscích psal tehdejší podplukovník pěšího pluku v Kišiněvě I. P. Liprandi mj., že „*Puškin u menja často vstrečalsja s serbskimi vojevodami, živšimi v Kišiněvě: Vučičem, Nenadovičem, Živkovičem, s dvumja bratjama Makedoncami i drugimi, kotoryje dostavljali mne materijal*“.¹³ Není pochyb o tom, že od uvedených vojvodů i od dalších Srbů (např. od profesora charkovské univerzity A. Stojkoviće), Puškin zapisoval lidové písně.

S. Milutinović byl v první polovině 19. stol. v kruhu českých slavistů a obrozenců vůbec velmi známý jako „*přední poeta na srbském Parnasu*“.¹⁴ Tuto shodu vysvětloval P. Lavrov tím, že S. Milutinović psal svou čtyřdílnou sbírku epických básní Serbijanku v jižním Rusku. P. J. Šafařík ji hodnotil mj. takto: „*Poezie to výborná, jen řeč sarajevsko-bosňacká, k tomu novoobrazná, směle tvořená. Mezitím, jak svět nyní stojí, Milutinovič jest přední poeta na srbském Parnasu, jest orel na srbském nebi, a všickni ostatní (nebo Mušicki už literárně a básnicky umřel!) sú jen vrány a straky pod jeho oblaky*“.¹⁵ Milutinovićovi rodiče žili údajně v Kišiněvě, proto mohli oba básníci užít stejné srbské lidové legendy.

Pesnja o Georgij Černom je napsána v duchu a formou lidových písní. Má se za to, že Puškin pozměnil a doplnil pouze závěr básně, který se liší od zapsaných srbských legend i od Milutinovičova básnického ztvárnění legendy. Karadjordje se nedočkal všeobecného řeckého povstání. Zúčastnilo se jej však mnoho příslušníků srbského, bulharského, makedonského, kucovlašského i albánského původu.

Také báseň *Vojevoda Miloš*, kterou A. S. Puškin věnoval dalšímu vůdci bojů za svobodu Srbska Miloši Obrenovićovi, je napsána v duchu lidových písní. Zřejmě na základě informací o srbských dějinných událostech básník dosti věrně, pravdivě v ní popsal nesnesitelné postavení srbského člověka, vystaveného tureckým úkrutnostem, násilnostem, daním a mučení: *Nad Serbijej smilujšja, ty, Bože,/ Zadějut nas volki – janičary!/Bez viny golovy nam režut,/ Našich žen obižajut, pozorjat,/ Synovej v nevolju zabirajut,/ Krasnych devok zastavljajut v nasměšku/ Raspěvat zazornyja pěsni/ I pljasat basur-manskija pljaski.*

¹³ Tamtéž, s. 48.

¹⁴ Dorovský, I.: *Balkán a Mediterán. Literárně historické a teoretické studie*, Brno 1997, 132.

¹⁵ Vlček, J.: *Medzi Váhom a Vltavou*, Bratislava 1957, s. 329. Též Dorovský, I.: *Sima Milutinovič Sarajlija u nds*, in: cit. dílo, s. 129–139.

Jak nás přesvědčuje také básníkův pěkný začátek překladu 26 veršů známé *Písně o šlechetné Hasanaginici*,¹⁶ zlomek jedné nedokončené básně o Karadjordjově vraždě *Menko Vucja gramotu pišet*, nezpracovaný zlomek básně *Ne vidala lj devica konja mojega* psaný podle srbské lidové písně z Vukovy sbírky *Konj se srđi na gospodara* a jeho knihovna, A. S. Puškin se zajímal o srbskou lidovou slovesnou tvorbu i o srbský a ostatní slovanské jazyky a literatury. Byl v ní nalezen mj. *Srpski rječnik* (1818) a *Srbské lidové písně* (1824, *Srpske narodne pjesme*) Vuka St. Karadžiče a také polský, slovinský a český slovník. V knihovně byly nalezen také srbský překlad Nového zákona, sbírka srbských lidových písní v překladu TALVJ z let 1826–27, německý cestopis O. D. Pircha po Srbsku (1829–30), Karadžičův ruský vydaný spisek o Miloši Obrenovičovi aj.¹⁷

Puškinův zájem o jižní Slovany se pak znovu výrazně projevil po vydání sbírky mystifikace srbských, ilyrských, dalmatských, bosenských, charvátských a hercegovských lidových písní známé pod zkráceným názvem *La Guzla*.¹⁸ Plodem tohoto zájmu byl Puškinův cyklus *Pesni zapadnyh slavjan* (1832–33), který má svou zajímavou a dnes již známou historii, kterou však stručně zopakují, abych ji uvedl do souvislosti s naším tématem. Když koncem roku 1827 vyšla v Paříži sbírka *La Guzla* neznámého autora, začalo se o ní mluvit v celé Evropě. Dokonce ani Adam Mickiewicz, který znal dobře slovanskou lidovou poezii, nezapochyboval o její pravosti: „*poet Mickevič, kritik zorkij i tonkij i znatok v slavjanskoj poezii, ne usumnilsja v podlinnosti sich pësen*“ – hájil se Puškin později. (Dnes víme, že A. Mickiewicz přeložil z Mériméeovy sbírky také jednu píseň do polštiny. Byla to píseň *Le Morlaque á Venise = Morlach w Wenecji* (z serbského), v níž je láska k vlasti vyjádřena zvláště dojemně). Mickiewicz ve svých přednáškách o slovanských literaturách přisuzoval zásluhy na odhalení Mériméeovy literární mystifikace Puškinovi.¹⁹ Pochvalně se o ní vyjádřil Johann Wolfgang Goethe. Vyšly překlady v češtině.

A. S. Puškin přeložil z Mériméeovy sbírky do ruštiny celkem 11 balad. Jak již zjistil Jovan Skerlić²⁰ „překrásné písně“ (Puškin) *Solovej* (v originále *Tri najveće tuge*) a *Sestra i bratja* (jinde se uvádí jako *Bratja i Sestra*) byly

¹⁶ Byl nalezen v jeho pozůstalosti.

¹⁷ Lavrov, P. A.: cit. dílo, s. 5–6. Též Skerlić, J.: cit. dílo, s. 70–71.

¹⁸ *La Guzla ou choix de Poesies Illyriques, recueillis dans la Dalmatie, la Bosnie, la Croitie et l' Herzegovine*, Paris, 1827. U Skerliće, J.: cit. dílo, je na s. 70 uveden chybný rok 1822.

¹⁹ Lavrov, P. A.: cit. dílo, s. 13.

²⁰ Skerlić, J.: cit. dílo, s. 71.

převzaty z prvního svazku sbírky Vuka St. Karadžiče.²¹ Další dvě „značně slabé“ (Skerlić) písně: *Pesnja o Georgii Černom* a *Vojevoda Miloš*, napsal ruský básník na základě zpráv o tehdejšímu dění v Srbsku nejpravděpodobněji v jižním Rusku v letech 1822–1824.

V duchu a rozměru lidové slovesnosti jsou přirozeně (s výjimkou básní *Pochoronnaja pjesnja, Bonapart i černogorcy, Vurdalak a Konj*) napsány Puškinovy *Pesni zapadnych slavjan*, v nichž svérázně napodobil srbský deseterec a přizpůsobil ruské lidové písni.

Důkladnou versologickou analýzu Puškinových *Písní západních Slovanů* provedl N. S. Trubeckoj, který podrobil kritice dosavadní literaturu o této otázce a ukázal na „rusifikaci“ některých písní Puškinem.²²

Ukázalo se však také, že jde o druhou²³ velkou literární mystifikaci, jejímž autorem byl slavný francouzský básník Prosper Mérimée, mj. překladatel Puškinovy poezie do francouzštiny. Svými tzv. ilyrskými baladami chtěl Mérimée údajně (jak uvedl v dopise S. A. Sobolevskému) mj. „ironizovat“ místní zabarvení, které tenkrát přicházelo do módy.²⁴ Pro ruského básníka však byly důležité také proto, že hledal zdroje skutečné srbské lidové poezie ve sbírkách Karadžičových.

Význam Mériméeovy mystifikace i Puškinovy sbírky *Pesni zapadnych slavjan*²⁵ spočívá především v tom, že vnesly do ruské literatury 19. stol. slovanské náměty a podněcovaly k podobné slovanské tematice, že seznámily představitele ruské kultury, vědy a společnosti s historickými legendami o srbských vládčích, s bojem hajduků (i feckých kleftů) proti turecké nadvládě, s některými nepsanými mravními zásadami aj.

III.

Zatímco např. dílo Adama Mickiewicze pronikalo nejprve k Slovincům,²⁶ první zmínky o Puškinovi se objevují v časopise *Serbske lětopisi* již v roce

²¹ Karadžić, V. S.: *Narodne srpske pjesme*. Knj. I. U Lipisci 1824. Viz též Trubeckoj, N. S.: *K voprosu o stiche „Pjesen zapadnych slavjan“ Puškina*. In: Bělggradskij Puškinskij sbornik, Belgrad 1937, s. 39.

²² Trubeckoj, N. S.: cit. dílo, s. 43.

²³ První mystifikace *Théâtre de Clara Gazul*, Paris 1825, zachycovala španělské mravy a připisoval je peru vymyšlené španělské komediantky.

²⁴ Skerlić, J.: cit. dílo, s. 71.

²⁵ Lavrovovy výklady, proč Puškin svou sbírku tak nazval, jsou nepřesvědčivé. Viz Lavrov, P. A.: cit. dílo, s. 14.

²⁶ Dorovský, I.: *Ohlas Mickiewiczova díla u jižních Slovanů do roku 1945*. In: *W ojczyźnie serce me zostało*, Opole 1998, s. 381–424.

1825,²⁷ dříve než v polském, českém nebo bulharském tisku, v jedné obsáhlejší poznámce, v níž se píše také o mnoha jiných ruských autorech. G. Magarešević čerpal informace jednak z Grečova *Nástinu stručných dějin ruské literatury*²⁸ a jednak z německého tisku. O deset let dříve, než vyšly první články o A. S. Puškinovi v českém tisku.²⁹

V následujících pěti letech pak v témže časopise vyšly další informace o Puškinovi. Tak v roce 1826 vyšel kromě recenze Šafaříkových *Geschichte der slavische sprache und Literatrur nach allen Mundarten* a některých dalších informací z oblasti slavistiky anonymní článek „o ruském básníku Puškinovi“, který podával základní charakteristiku do té doby vydaných básnických děl.

O ruském básníku se v Srbském letopisu stále častěji psalo (např. v roce 1828) zejména po jeho smrti (1837). Serbski narodni list³⁰ i charvátská Danica ilirska otiskly dosti podrobnou zprávu o jeho smrti, k níž čerpaly z ruských a německých zdrojů. I přesto, že v nich bylo mnoho nepřesností, faktografických chyb a nejednou i naivních tvrzení, seznamovaly jihoslovanské (především srbské a charvátské) čtenáře s A. S. Puškinem a s jeho dílem. „On byl u Rusů takový člověk z lidu, jako u nás Dositej“ – psalo se mj. v obšírné stati o Puškinově životě a díle po jeho smrti.³¹ Do osmdesátých let 19. stol. se v srbském tisku nejčastěji psalo o Puškinovi jako o legendě ruské literatury.³²

Není bez zajímavosti, že bezprostředně po básnickově smrti a v následujících několika letech byly v srbských časopisech Novi serbski ljetopis a Grlica otištěny některé Puškinovy básně (*Muza, Dočeri Karageorgija, Grečanke, Podražanije Bajronu*, později známá pod názvem *Poglaslo dnevoje svetiło, Bonapart i černogorcy, Pesnja o Georgii Černom*) v ruském originále.

Prvním překladem z Puškinova díla do „srbocharvátštiny“ (jak ji ještě do nedávna označovala jugoslávská literární historie) byl anonymní překlad (nebyl uveden ani autor, ani překladatel) poémy *Poltava* v próze, který vyšel

²⁷ Serbske Lětopisi, I, 1825, s. 150.

²⁸ Greč, N. I.: *Opyt kratkoj istorii ruskoj literatury*, Moskva 1822.

²⁹ *To radši projdu celý svět/ jak žebrák o hladu*. (Nět, legče posoch i suma, Nět, legče trud i glad.) Puškin, A. S.: *Talismany*, výbor z básnického díla, Praha 1987, s. 301–305.

³⁰ Serbski Narodni list, XXII, maj 1837.

³¹ Mitropan, P. A.: *Rannije otzvyvy o Puškine v serbskoj pečati*. Belgradskij puškinskij sbornik, Belgrad 1937, s. 8.

³² Tamtéž, s. 18.

ještě za básníkovy života v jednom almanachu Jovana Stejiće (1803–1853).³³ Tři roky po básníkově smrti vyšel v Serbsko-dalmatinském magazínu Petranovičův překlad Puškinovy *Pesni o Georgii Černom* pod názvem *Crni Djordje*.

Téměř vyčerpávající (i když nutně neúplný) bibliografický přehled skoro stovky překladů z Puškinova díla, které vyšly do konce 19. stol. v srbském a charvátském periodickém a denním tisku a v některých sbornících, podal Vatroslav Jagić (1838–1923). Zvolil si přitom nevšední metodologický postup: Vycházel z data vzniku 96 Puškinových básní (románů, novel, povídek ap.) a sledoval, kdy se v průběhu 19. stol. poprvé objevily v srbském nebo charvátském překladu.³⁴

V. Jagić rozebral rovněž srbský překlad Puškinovy *Rusalky*, který vyšel koncem 19. stol.³⁵, tři „srbocharvátské“ překlady *Kavkazského jezdce*, *Evžena Oněgina*, Pisarevičův srbský (1894) a Velikanovičův charvátský (1899) překlad Puškinovy historické tragédie *Boris Godunov*, srbské a charvátské překlady *Kapitánské dcerky* a dva srbské překlady Jovana Dučiće téže Puškinovy poémy *Andželo*.

Černohorský básník a vladyka Petr Petrović Njegoš (1813–1851) byl prvním srbsky píšícím tvůrcem, na jehož básnickou tvorbu sehrála významnou úlohu a zanechala silné stopy ruská poezie 19. století. Jako výraz úcty a uznání můžeme chápat Njegošovo poněkud patetické, avšak nesporně upřímné věnování své knihy sebraných lidových písní a vlastních ohlasů *Zrcadlo srbské* (1845, Ogledalo srpsko) „*stínu Alexandra Puškina*“. Ve stylu a kompozici jeho epickolyrické dramatické skladby *Horský věnec* (1847, Gorski vjenac) lze vystopovat působení Puškinova *Borise Godunova*.

Puškinova poezie tvůrčím způsobem podněcovala nejen romantického básníka Branka Radičeviće (1824–1853), ale také jiné srbské básníky, např. Milorada Petroviće Šapčanina (1842–1895) a další tvůrce 19. a počátku 20. stol. V díle básníka Vojislava Iliće (1860–1894) pak v 70. a 80. letech 19. stol. dosáhlo Puškinovo působení na srbskou literaturu vrcholu. V. Ilić se sám hlásil k Žukovskému a Puškinovi jako ke svým učitelům a čerpal z jejich tvorby poučení pro dikci, veršovou techniku i pro volbu motivů. Prostřednictvím překladů z Žukovského, Puškina, Lermontova aj. hledal inspiraci ve francouzské a německé poezii.

³³ Jovan Stejić, *Zabava za razum i srce*, Beograd 1836.

³⁴ Jagić, V.: A. S. Puškin v serbsko-chorvatskoj literaturi. In: A. S. Puškin v južno-slavjanskich literaturach. Sbornik bibliografičeskich i literaturno-kritičeskich staťej. Pod redakcijeu I. V. Jagiča, Sanktpeterburg 1901, s. 71–136.

³⁵ Jagić, V.: *Rusalka v serbskom perevodě Dragutina Iliča*, tamtéž, s. 167–173.

V srbském literárním prostředí 19. století bylo Puškinovo dílo, na rozdíl od tvorby Mickiewiczovy, mnohem více překládáno a vydáváno (dokonce, jak jsme uvedli, v ruském originále) než např. v prostředí charvátském nebo slovinském.³⁶

Každé historické období si vyžaduje svůj překlad jinonárodních děl. Počínaje již uvedeným Šafaříkovým kolegou na novosadském gymnáziu Djordjem (Georgijem) Magaraševićem (1793–1830) psaly o Puškinově díle nebo je překládaly desítky srbských literátů, literárních kritiků, literárních historiků a překladatelů 19. a 20. stol. Byli mezi nimi kromě již uvedených Jovana Stejiće a Božidara Petranoviće takové tvůrčí a kulturní osobnosti, jakými byli mj. publicista, redaktor a překladatel z Mickiewiczova díla Miloš Popović (1820–1879), básník Jovan Jovanović Zmaj (1833–1904), historik a filolog Stojan Novaković (1842–1915), básník Laza Kostič (1841–1910), mladý modernista Jovan Dučić (1871–1943), prozaička a esejistka Isidora Sekulićová (1877–1958), básník, esejista, literární historik a překladatel z ruštiny Milorad Pavić (1929), literární historik, povídkář a překladatel z ruštiny a polštiny Milorad Živančević (1933), literární historik Radovan Lalić, esejista a překladatel, básníci Ljubomir Simović (1935) a Milovan Danojlić (1937), básník, esejista a překladatel z ruštiny Alexandr Petrov, esejista, překladatel, rusista a slavista Miodrag Sibinović (nar. 1937) a mnozí další.

Podle slov M. Sibinoviće se v literárně historické kultuře právem tvrdilo, že srbská literatura 19. stol. přejala význačné básnické zkušenosti byronovského proudu evropského romantismu prostřednictvím překladů Puškinových a Lermontovových děl.³⁷

„Živý básnický dialog“ s Puškinovou tvorbou můžeme najít také v nejnovější srbské poezii. Tak např. básník Adam Puslojić (nar. 1943)³⁸ vytvořil na základě epigrafů z Puškinova *Evžena Oněgina* básnický cyklus *Dopisy Tatjaně* (Pisma Tatjani). A nejlyričtější srbská básnířka Desanka Maksimovićová (1898–1993) zařadila do svého cyklu z roku 1992 *Vidiny nad Kremlem* (Vizije iznad Kremlja) v souladu s teorií citátovosti a intertextuálnosti Puškinovu báseň *Prorok*, která byla v minulém století některými literárními historiky považována za vrchol tvorby geniálního ruského básníka.

³⁶ Tamtéž, s. 343–364.

³⁷ Sibinović, M.: *Puškin i kultura srpska*, Vukova zadužbina, 1999, s. 5.

³⁸ O něm více viz *Nekonečný modravý kruh. Antologie srbské moderní poezie*, Brno 1996, s. 237. Viz též Dorovský, I. a kol.: *Slovník balkánských spisovatelů*. Libri, Praha 2001.

Puškinovo básnické, prozaické a dramatické dílo pronikalo již za básníkovy života také k **Charvátům**. Pojednali o tom již dříve mj. Vatroslav Jagič ve svém bibliografickém přehledu charvátských a srbských překladů z Puškinovy torby,³⁹ Toma Maretič, Milivoj Šrepelj,⁴⁰ Dragutin Prohaska a mnozí další badatelé. Od 30. let 20. stol. se charvátsko-ruskými literárními styky soustavně zabýval Josip Badalič.⁴¹

Přítom není bez zajímavosti, že mezi prvními, kdo informoval charvátské čtenáře o Puškinově tragické smrti, byl náš P. J. Šafařík. V informativním dopise o kulturním a literárním životě v Rusku, který otiskl v Gajově Danici ilyrské (čís. 33, 1837), se zmínil mj. také o tom, že Puškin zemřel. Ačkoli nám dnes může připadat paradoxní, zprávy o Rusku, stejně jako první nekrolog o A. S. Puškinovi v Danici ilyrské (čís. 22, 1837), se přebíraly z německého tisku.

V době, kdy se Puškinův život navždy završil (1837), prožívala charvátská literatura, kultura a společnost jedno z nejosudovějších období svých dějin. Byla to léta národně obrozenského tzv. ilyrského hnutí, které mělo ve svém programu mj. sjednocení Charvátů a všech Jihoslovanů a mezislovanskou spolupráci, jež našla příznivou odezvu zejména u Poláků, Čechů a Slováků. Puškinovo dílo se v charvátských překladech *zařadilo do kola* charvátských obrozenských tvůrců a *spřízněným hlasem* je vyzývalo, aby se drželi *posvátné národnosti*. Puškinova víla také zde promluvila *národním duchem*.

Jak ve své důkladné studii o Puškinovi v charvátské literatuře přesvědčivě ukázal Josip Badalič,⁴² z jehož prací tyto moje výklady vycházejí a na ně navazují, v období charvátského národního obrození se překládaly verše

³⁹ A. S. Puškin v južno-slavjanskich literaturach. Sbornik bibliografičeskich i literaturno-kritičeskich statěj, pod redakcijeu I. V. Jagiča, Sanktpeterburg 1901, s. 69–163.

⁴⁰ Šrepelj, M.: Puškin i hrvatska književnost, Ljetopis Jugoslovenske akademije za godinu 1898, Zagreb 1899, s. 118–140, též týž, A. S. Puškin v chorvatskoj literaturi, A. S. Puškin v južno-slavjanskich literaturach, s. 53–67.

⁴¹ Literární historik, slavista a cestopisec Josip Badalič se narodil 7. června 1888 v Deanovci. Za 1. světové války byl v zajetí v Rusku. Byl knihovníkem v Univerzitní knihovně v Záhřebu (1919–1945), po roce 1945 byl profesorem ruské literatury na záhřebské univerzitě. Na sjezdu slavistů v Praze v srpnu 1968 mu byla udělena Zlatá plaketa Josefa Dobrovského. Jeho portrét namaloval český malíř Jan Kojan. Je autorem mnoha studií, mj. též studie *Puškin i Vraz*, Zagreb 1937, a *Puškin u hrvatskoj književnosti*, Zagreb 1937.

⁴² Badalič, J.: A. S. Puškin u hrvatskoj književnosti. In: Rusko-hrvatske književne studije, Zagreb 1972, s. 173–213.

V. A. Žukovského, A. S. Puškina, M. J. Lermontova, N. M. Jazykova, A. S. Chomjakova, D. V. Veněvitinova aj. Přitom nelze posuzovat popularitu uvedených a jiných ruských tvůrců v charvátském prostředí (nebo šířeji v prostředí jižních Slovanů, jak uvidíme dále) z dnešního hlediska. Mnozí z nich byli ve své době buď pro hodnoty svého díla, nebo kvůli názorům, které zastávali, velmi populární (např. A. S. Chomjakov), dnes se však o nich mluví a píše málo a v jiných souvislostech.

V letech vrcholného ilyrismu, vzniklého pod silným vlivem Jana Kollára v 30. letech 19. stol., nejenže bylo Puškinovo dílo překládáno nejvíce, nýbrž je překládalo nejvíce charvátských básníků: Stanko Vraz (1810–1851), Miloš Popović (1820–1879), Ivan Trnski (1819–1910), Mirko Bogović (1816–1893), Dimitrija Demeter (1811–1872), Medo Pucić (1821–1882), překladatel divadelních textů Špiro Dimitrović-Kotoranin (1813–1868) aj. Překládalo se z jednoho výboru z roku 1832, který vlastnil Ljudevit Gaj, a z jedenácti-svazkového vydání Puškinova díla (1838–1841), které měli ve své knihovně Ljudevit Vukotinić (1813–1893) a Imbro Ignatijević Tkalac (1824–1912).⁴³

Puškinovo literární dílo se v charvátském kulturním prostředí výrazně odrazilo také v literární kritice a publicistice. Nejsoustavněji a nejdůkladněji se Puškinovým dílem jak překladatelsky, tak také literárně kriticky zabýval univerzitní profesor Milivoj Šrepelj (1862–1905), zastánce Turgeněvova realismu a propagátor evropských literatur. Ve své antologii *Básniční mistři první poloviny 19. století*⁴⁴ věnoval významu Puškinova díla pro ruskou, světovou i charvátskou literaturu nejvíce místa.⁴⁵ M. Šrepelj objasnil vznik Puškinovy sbírky lidové poezie *Pesni zapadnyh slavjan*, o níž jsem se již zmínil při výkladu recepce Puškinova díla v srbské literatuře.

O Aleksandru Puškinu je název značně obsáhlé Šrepeljovy studie v charvátském sborníku k 100. výročí básníkovy narození,⁴⁶ v níž pojednal o Puškinově uměleckém díle a o tom, jak tvůrčím způsobem působilo na charvátské tvůrce (St. Vraz, Mirko Bogović, D. Demeter). K ní připojil M. Šrepelj soupis charvátských překladů z Puškinova díla do konce 19. století.

⁴³ Tamtéž, s. 178–179.

⁴⁴ *Pjesnički prvaci u prvoj polovini XIX vieka*, Zagreb 1891, s. 66–104.

⁴⁵ Zařadil je spolu např. s A. Mickiewiczem k největším světovým romantickým básníkům. Viz Dorovský, I.: *Adam Mickiewicz a slovanský Balkán*. In: Slované a Evropa, Brno 2000, s. 44–73.

⁴⁶ *Puškinova izabrana djela u hrvatskoj knjizi*, Zagreb 1899, s. VII–LXXVII.

Je přirozené, že kromě M. Šrepelje psalo v Charvátsku o Puškinovi a jeho díle mnoho dalších literárních historiků a literárních kritiků. J. Badalić⁴⁷ vyvedává zvláště příspěvek Antuna Radiće, který poukázal na Puškinův demokracismus, na jeho lásku k lidu a národnímu životu, na jeho humanismus.

Puškinovo literární dílo inspirovalo k tvorbě a duchovně obohatilo mnohé charvátské tvůrce. Nejvýrazněji působilo na generaci obrozeneckých literátů a básníků, z nichž mnozí je uváděli v překladech do charvátského kulturního prostředí. Tak např. pilným překladatelem z Puškinovy tvorby (v letech 1859–1860 přeložil *Ruslana a Ludmilu, Poltavu a Cikány*) byl diletant Spiro Dimitrović-Kotoranin, který přeložil Puškinova *Evžena Oněgina* známým jihoslovanským desetercem. Nedostatek literárního a estetického vzdělání zahaloval do vyjadřování v duchu lidové slovesnosti, kterou dobře znal.

Puškinovo formální i obsahové působení je patrné také v básnické tvorbě nejlepšího charvátského (ilyrského) překladatele Stanka Vraze, v jehož časopise *Kolo* vyšel první charvátský překlad z Puškinova díla. Byla to *Piková dáma* v překladu Miloše Popoviće.⁴⁸ Stanko Vraz sám přeložil některé kratší básně a také *Klevetnikam Rossii, Bachčisarajskij fontan* a *Borodinskaja godovščina*. Výbor z Puškinovy básnické tvorby ve Vrazově překladu vysoce hodnotil Milivoj Šrepelj. Překlad některých básní zařadil Šrepelj k nejlepším charvátským překladům.

Ve Vrazově baladě *Frederik i Veronika*, v níž zpracoval historický motiv o lásce Veroniky Deseničké a celjského hraběte Friderika, je patrné výrazné působení Puškinovy *Bachčisarajské fontány*. Celjský hrabě Frederik trpí nespavostí, nemá klid a má výčitky svědomí za své hříchy stejně jako Puškinův Boris Godunov za smrt careviče Dimitrije.⁴⁹

V souladu s teorií citátovosti je napsána Vrazova skladba *Komari i obadi* (Komáři a ovádi), v níž se prolínají jeho epigramy s jeho překlady podobných Puškinových textů. Texty jsou si blízké i strukturou, námětově a svou pointou. Ačkoli St. Vraz znal satiry a epigramy Karla Havlíčka Borovského, oblíbil si Puškinovu jadrnou a výstižně napsanou satiricko-epigramatickou

⁴⁷ Badalić, J.: cit. dílo, s. 182.

⁴⁸ Tamtéž, s. 187.

⁴⁹ Námět „nešťastně krásné“ Veroniky Deseničké zpracovali později Ivan Franjo Žigrović Pretočki v pětiaktovém dramatu *Veronika Desenička* (premiéra v dubnu 1876), Josip Eugen Tomić (1843–1906) v tragédii *Veronika Desenička* (premiéra 1903) a ve veršované tragédii slovinského básníka a dramatika Otona Župančiče (1878–1949) *Veronika Desenička* (1924). Na základě Tomičova a Župančičova textu složil Danilo Švara o půl století později operu (premiéra v roce 1960).

poezii. Mnohá Puškinova čtyřverší použil St. Vraz jako motto ke svým básním i k celým básnickým sbírkám.⁵⁰

Stanko Vraz byl jedním z prvních dvojdomých slovinsko-charvátských literátů, který správně spatřoval velikost a kouzlo Puškinovy poezie v tom, že využila bohatství lidové slovesnosti, ruské lidové kultury a ruského hovorového jazyka. V souladu se svým literárním credem proto někdy až autoritativně a kategoricky doporučoval, aby mladí básníci nepsali podle *šablony germánské a románské* a aby Puškinovu tvorbu brali jako vzor skutečné poezie a *budoucí národní literatury a kultury*.⁵¹ Puškinovu tvorbu bral jako literárně kritické měřítko při hodnocení uměleckých děl a její realistické estetice přisuzoval rozhodující úlohu při vytváření charvátské národní literatury.

Obdivovatelem, ctitelem a překladatelem Puškinovy poezie i prózy a dramatických děl byl *ze všech iljirců nejvzdělanější* dramatik a básník Dimitrije Demeter (1811–1872). Byl prvním profesionálním divadelníkem v Charvátsku. Překládal Mickiewiczovy verše, s nimiž se seznámil, stejně jako s poezií Puškinovou a dalších evropských romantických literárních tvůrců (V. Hugo, Fr. Schiller, J. W. Goethe, Byron aj.) za studií ve Vídni počátkem 30. let 19. stol. Neudivuje proto, že nacházíme výrazné stopy Puškinova vlivu v jeho byronovsky laděné lyrické i epické básnické tvorbě. Duch, forma, intonace, osoby i lexika jeho známé epické básně o boji proti Tatarům *Grobnické pole* (1842, Grobničko polje) jsou puškinovské. Silně připomínají Puškinovu *Bachčisarajskou fontánu*.

A. S. Puškin výrazně zapůsobil na D. Demetera také svým dramatickým dílem. Jeho *Boris Godunov* inspiroval Demetera k napsání tragédie *Teuta* (1844). Obě dramata mají, bez ohledu na historické pozadí, podobný námět, stejnou ideovou motivaci, etickou kostru i rozuzlení. Puškinova tragédie tak *vdechla duši prvnímu charvátskému dramatu*.⁵²

Děj Puškinovy povídky *Metelice* (Metěl, charv. Vijavica), kterou Demeter *volně přeložil*, umístil do charvátského Srijemu a do města Osijeku a volně pozměnil postavy i jejich jednání. Puškinem zpracovaná láska dvou mladých lidí bez rodičovského požehnání zanechala výrazné stopy v Demeterově povídce *Jedné noci* (1846, Jedna noć). V obou povídkách dívka uteče z domu a tajně uzavře sňatek. Oblíbený Demeterův překlad Puškinovy *Metelice* sehrál později důležitou úlohu v tvůrčím vývoji dramatika, satirika a prozaika Mirka Bogoviće (1816–1893) a ve vývoji charvátské literatury.

⁵⁰ *Glasovi iz dubrave žeravinske*, Zagreb 1841.

⁵¹ Badalić, J.: cit. dílo, s. 208.

⁵² Tamtéž, s. 194.

Znalec slovanských jazyků a vášnivý čtenář děl slovanských autorů M. Bogović byl též jeden čas redaktorem časopisu *Neven* (1852). Časopis sledoval vývoj všech slovanských literatur. A právě v uvedeném a v následujících letech vyšly v *Nevenu* četné Puškinovy básně, povídky a epigramy v překladu Ivana Trnského. Obdobně jako St. Vraz, D. Demeter, L. Vukotinić aj., kteří okusili vliv Puškinova díla, také M. Bogović vybíral náměty pro svá dramata i povídky z domácích dějin.

Bogovićova novela *Sláva a láska* (1853, *Slava i ljubav*), která je považována za první skutečnou charvátskou novelu, se kompozičně i obsahově opírá o povídku *Metelice* z cyklu próz Bělkinovy povídky, která patřila v jihoslovanském kulturním prostředí v 19. stol. k nejpřekládanějším Puškinovým pracím. Děj je v obou novelách lokalizován do let Napoleonova tažení do Ruska (1808–1812). Postavy žen i postavy mladých lidí a jejich víra v lásku, zápletky, rodičovský odpor, slovansko-patriarchální duch, odchod obou mladých poddůstojníků na bojiště, kde mají dokázat své hrdinství a přednosti, zranění i povýšení a návrat ke svým bohatým milovaným dívkám jsou v obou prózách stejné. Literární kritika později psala, že jde o *rusifikaci* Bogovićovy novely, která dlouho patřila k nejoblíbenějším charvátským prózám.⁵³

Tvůrčí kompoziční a obsahové stopy Puškinova *Borise Godunova* můžeme rozeznat v Bogovićově tragédii *Štěpán, poslední bosenský král* (1857, *Stjepan, posljednji kralj bosanski*). Hlavní postavy v obou dramatech zabíjejí své soky, aby se dostaly k moci: Boris zavraždí careviče Dimitrije, Štěpán svého otce, jímž je starý bosenský král Tomo. Borise i Štěpána hryže svědomí, oba musejí tragicky zahynout. Všechny styčné body obou tragédií ostatně vedou k společnému tvůrčímu vzoru. Jím byl nesporně W. Shakespeare.

Satirická a epigramatická lyrika ruského básníka, a zejména pak jeho anakreontské hravé a uhlazené verše o darech života, víně a mládí, inspirovaly M. Bogoviće k vyjádření vztahu k svému národu a k životu, stejně jako Puškinova milostná lyrika byla blízká nejen srbskému básníku Vojislavu Ilićovi, nýbrž také Charvátu Dragutinu Domjanićovi (1875–1933), který do některých svých básní vkládal v originále i v překladu nejeden Puškinův verš. *Poslední dubrovnický bard*, dvojdomý charvátsko-srbský romantický básník Medo Pucić (Orsato conte Pozza, 1821–1882) přeložil Puškinovu báseň *Klevetnikam Rossii*, podle níž pak napsal svou skladbu *Petrogradu*.

Básník Ivan Trnski (1819–1910), překladatel mj. Mickiewiczových veršů i Puškinova *Evžena Oněgina* (kn. 1881), byl nazýván *otcem charvátské rytmické versifikace* (M. Šrepelj). K Puškinovu životnímu jubileu napsal Trnski

⁵³ Tamtéž, s. 198.

několik patetických básní (*Uspomeni Puškinovoj*), v nichž se klasickým distichem vrací ke chvíli, kdy St. Vraz v Gajově bytě sdělil *ilyrským* literátům (Vjekoslav Babukić, Dragutin Rakovac, Pavao Štoos, Janko Drašković, Ante Mažuranić, Ljudevit Vukotinović) smutnou zprávu o Puškinově smrti.

Obdobně jako A. S. Puškin, také I. Trnski obcházel jazykově nejčistší vesnice a zapisoval lidové, neotřelé výrazy pro svou uměleckou tvorbu i slova do slovníku Boguslava Šuleka.⁵⁴

Ve své časopisecké stati o Puškinovi (1854), v níž vycházel z názorů V. G. Bělinského na tvorbu ruského básníka, doporučoval charvátským tvůrcům, tak jako před ním S. Vraz, aby se z Puškinovy tvorby učili a aby ji překládali. K nejlepším jeho překladům z ruské prózy v charvátské literatuře jsou považovány překlady Puškinovy novely *Baryšňa-krestjanka* a románu *Dubrovskij*. Puškina glorifikoval např. v básni *Stínu Alexandra Puškina* (1899 Sjeni Aleksandra Puškina) také např. básník a literární kritik, řeckokatolický kněz Jovan Hranilović (1855–1924). Ctitelem Puškinovy a Lermontovovy tvorby byl Danilo Medić (1844–1879), autor jazykově i veršově dokonalých básní lyrického a vlasteneckého obsahu. Básník August Harambašić (1861–1911), jenž byl ústřední básnickou postavou charvátské literatury osmdesátých let 19. stol., věnoval *Aleksandru Puškinu* (název básně) samostatnou báseň, v níž ruskému tvůrci mj. sděloval, že *Všude tvá báseň zní zvečera i k ránu,/ od Kamčatky a od Čínské zdi/ až k Jadranu a k hrdému Balkánu*.⁵⁵

Puškinovo dílo i jeho život nejednou podnítilo charvátské autory k literární tvorbě. Josip E. Tomić (1843–1906) na základě Puškinovy povídky *Slečna selka* (*Baryšňa-krestjanka*), kterou již dříve přeložila v čas. Neven uveřejnil I. Trnski, napsal libreto k romantické opeře Ivana Zajce *Lizinka*, která sklízela úspěchy celá dvě poslední desetiletí 19. století.⁵⁶ Překladatel Puškinovy *Kapitánské dcerky*, *Poltavy* i úryvku z *Evžena Oněgina*, lingvista, znalec lidové slovesnosti a překladatel Mickiewiczova *Pana Tadeáše* Tomo Maretić (1854–1938) napsal verše zcela v duchu Puškinova veršovaného románu. Dramatik Vjekoslav Koščević vytvořil originální pětiaktovou tragédii *Puškinova smrt*, která se hrála v Záhřebu počátkem 20. století.

Tvůrčí působení Puškinova díla na jednotlivé charvátské tvůrce se nejmýrazněji projevilo v obrozenském období. Jeho výsledkem byl mj. vznik prvního charvátského dramatu a první charvátské novely. I tak však musíme říci,

⁵⁴ Ivan Gostl, *Boguslav Šulek*, Zagreb 1997.

⁵⁵ *Svuđ tvoja pjesma ječi bogodana,/ Od Kamčatke i Kitajskog zida/ Do Jadrana i ponosnog Balkana*. Viz Badalić, J.: cit. dílo, s. 184. Překlad je můj – ID.

⁵⁶ *Repertoar hrvatskih kazališta*. 1840–1860–1980, knjiga prva, priredio i uredio Branko Hećimović, Zagreb 1990, s. 186 a 192.

že charvátským básníkům období ilyrismu mohla být mnohem bližší tvorba Gajova učitele Jána Kollára nebo i vlastenecká lyrika pozdně romantického německého básníka Ludwiga Uhlanda.

V menší míře můžeme sledovat Puškinův vliv v letech, kdy již odezněly myšlenky ilyrismu. V období realismu v 2. polovině 19. stol. v charvátském kulturním prostředí totiž Puškina vytlačilo prozaické dílo I. S. Turgeněva.

V dalších desetiletích pak bylo pronikání Puškinova díla k Charvátům spjata převážně s výročími jeho narození či smrti nebo bylo dílem mnoha jiných náhod. Příčiny nedostatečné recepce Puškinova díla u Charvátů je třeba hledat především v tom, že žádný z množství překladů nebyl adekvátní originálu a době, v níž vznikl. Puškinovu poezii často (zejména v době obrození) překládali lidé bez dostatečné jazykové a básnické průpravy.

Byli však jedinci, kteří uváděli cizí básnické velikány do charvátského kulturního prostředí v dobrých překladech. K takovým patřil např. básník, prozaiik a komediograf Iso Velikanović (1869–1940), který obsahově i formálně adekvátně přeložil nejen verše Puškinovy, Mickiewiczovy a Goetheho, nýbrž také prózu L. N. Tolstého, F. M. Dostojevského, H. de Balzaka aj. Jeho překlad *Borise Godunova* vyšel v sumarizujícím sborníku k 100. výročí Puškinova narození.⁵⁷

V druhé polovině 19. století se význační jazykovědci, jakými byli např. A. Veber-Tkalčević (1825–1889), V. Jagić (1838–1923), T. Maretić aj., prosazovali přesné metrické překlady bez ohledu na přízvuknou stavbu charváštiny.⁵⁸ Tím však nejednou svazovali překladatelům ruce. Jejich překlady bývaly sice přesné, ale *nečtivé*, chyběla jim ona lehkost a vůně ruské předlohy.

Vynikající znalec ruské literatury a kultury a nejserióznější badatel rusko-charvátských a rusko-jihoslovanských kulturních styků Josip Badalić dospěl k závěru, že by možná bylo při výkladech o pronikání a recepci Puškinova díla a ruské literatury u Charvátů v 19. stol. správnější mluvit o *organickém oplodňování konstitutivně příbuzných prvků národních kultur* než o *recepti (vlivu) cizích literárních hodnot*.⁵⁹

Kromě pojednání o Puškinově životě a díle z pera I. Trnského (1854) napsal básníkům životopis také profesor záhřebské univerzity Milivoj Šrepelj. Vyšel v jeho knize *Básničití mistři první poloviny 19. stol.* (1891, Pjesnički prvaci u prvoj polovini XIX veka). Kromě výkladů o Puškinovi jsou tu též texty o Byronovi, Mickiewiczovi, Kollárovi, Leopardim, Heinem a Hugovi.

⁵⁷ *Puškinova izabrana djela u hrvatskoj knjizi*, Zagreb 1899.

⁵⁸ Badalić, J.: cit. dílo, s. 205.

⁵⁹ Tamtéž, s. 213.

Ve svém *Přehledu ruské literatury* (1896, Pregled ruske književnosti) byl Ante Radić ve výkladech o sbírání a studiu lidové slovesnosti a kultury podnícen především A. S. Puškinem, kterého uvádí jako národního básníka, jenž vycházel ve svém díle z lidové slovesné tvorby, z hovorového jazyka a z lidového mýtu. Do *Čítanky ze slovanských literatur* (1896) pojal svůj rytmiicky zdařilý překlad *Poltavy* T. Maretić.

Mnohé přehledné stati a důkladnější literárně historické a literárně kritické studie o Puškinově díle i nové překlady vznikaly v Charvátsku (stejně jako v jiných slovanských i neslovanských zemích) u příležitosti básnickových jubilejí (1899, 1937, 1949, 1999). Dvousté výročí Puškinova narození bylo podnětem k novému překladu jedenácti Puškinových básní jak z básnickových jinošských let, např. báseň *A já jsem šťasten byl*, charvátsky *Dakle, sretan sam bio* (1815, I – tak ja šťastliv), *Pěvec*, charv. *Pjevač* (1816, Pěvec), tak také z dalších tvůrčích období, např. *Zimní večer*, *V hlubokých dolech Sibíře*, charvátsky pouze *Sibir* (1827, Vo glubine sibirskih rud), *Kavkaz* nebo *A tak jsem znovu zajel...*, charvátsky *Opet sam posjetio ...* (1835, Ja vnov posetil...). Přeložil je a bio-bibliografickou informací o autorovi doprovodil Miroslav Joler.⁶⁰

V.

A. S. Puškin se zajímal nejen o národně osvobozenecy boj řeckého a srbského lidu, nýbrž také o boj dalších balkánských národů. Pololegendární hlavní hrdina jeho krátké povídky *Kirdžali* (1834), který vstoupil do řad řeckých hetairistů, je sice z Besarábie, ale je bulharského původu.⁶¹ Bojoval spolu s několika stovkami kletů proti mnohatisícovým tureckým oddílům a podle slov z Puškinovy povídky *Vystrel* padl v jedné těžké bitce také hrdina Silvio. Ti, kteří zůstali naživu, se rozprchli do *poloturecké* Besarábie. Puškin dosti podrobně popisuje jejich *prázdný život* moldavských kletů po kavárnách s jatagany a pistolemi v pase.

Zbojníka Kirdžaliho charakterizuje básník jeho vlastními slovy, když se hájí, že jej Rusové chtějí předat tureckým úřadům: *Pro Turky, Moldavany a Valachy jsem pochopitelně loupežník, ovšem pro Rusy jsem návštěvník... Proč mě tedy nyní Rusové vydávají mým nepřátelům?*

A. S. Puškin vystihl šlechetnou hajduckou duši, podrobně popsal jeho věk, postavu, oblečení a jeho hrdé chování v okovech. V jediné jeho prosbě, kterou vyslovil k přímému svědku, aby se postaral o jeho ženu a dítě, Puškin

⁶⁰ A. S. Puškin, *Božja strijela*, Hrvatsko slovo, 7. května 1999, s. 11.

⁶¹ Tur. circalı znamená člen tureckých lupičských tlup, které v Osmanské říši loupily křesťanské obyvatelstvo v 18. a 19. stol.

zaznamenal sympatický rys jižních Slovanů: láskyplný a něžný vztah k rodině. Povídka končí Kirdžalihu útekem. V povídce je obdivuhodně zachycen duch východního světa. V. Bělinskij ji proto asi právem označil za *mistrovskou povídku o skutečné události*.⁶²

Bulharský námět (přirozeně ze života početných besarabských Bulharů) zpracoval Puškin v jedné básni, která zní: *V stepjach zeljenych Budžaka,/ Gdě Prut, zavetnaja rěka,/ Obchodit ruskija vladěnja,/ Pri bėdnom ustjė ručejka/ Stojit bezvėstnoje selenje./ Semejstvami bolgary tut/ v ubogoj dikosti život/, Chranja roditeljskije nrvy/ Pytajas' ruk svoich trudom/ I ne zabotjat-sja o tom, kak ratoborstvujut deržavy/ I mirno pravjat ich sud'boj!*

Dříve než ke Slovincům proniklo Puškinovo dílo k Bulharům a k Makedoncům. Zejména od 30. let 19. stol. se projevoval v bulharsko-makedonském prostředí vzrůstající zájem o ruskou kulturu, o četbu ruských knih v originále a o studium na ruských vyšších a vysokých školách a duchovních seminářích. Rozsáhlý přehled působení ruské literatury na rozvoj bulharského písemnictví, zejména poezie, podal ve dvou studiích Ivan Šišmanov.⁶³ Recepce Puškinova díla sleduje do osvobození Bulharska od Turků 1878 a po osvobození.

Jak psal jeden z prvních bulharských *ruských odchovanců* a vášnivý propagátor ruské literatury v Bulharsku Zachari Knjažeski (1810–1877), odchovanci ruských škol a duchovních seminářů se *všemožně snažili odhalit podle možnosti všechno to, co potřebovala jejich vlast*.⁶⁴

Ivan Šišmanov v citovaných studiích a poté v polovině 50. let 20. stol. bulharský rusista Simeon Rusakiev ukázali, že k prvním bulharským básníkům, kteří přišli do styku s ruskou literaturou, patřil Petko Račev Slavejkov (1827–1895). Ve dvousvazkové chrestomatii ruské literatury, kterou sestavil A. Galachov⁶⁵ a jež se mu roku 1849 dostala do rukou, odhalil pro sebe do té doby neznámý svět ruské poezie. Obsahovala mj. 60 Puškinových básní.

⁶² Lavrov, P. A.: cit. dílo, s. 11.

⁶³ Šišmanov, I. D.: *Načėnki ot rusko vlijanie v bėlgarskata knižnina*. Bėlgarski pregled, roč. V, Sofija 1899, kn. IX–X. Šišmanov, I. D.: *Ruskoje vlijanje i Puškin v bolgarskoj literature*. In: A. S. Puškin v južno-slavjanskich literaturach. Sbornik bibliografičeskich i literaturno-kritičeskich statěj. Pod redakcijeju I. V. Jagiča, Sanktpeterburg 1901, 1–49.

⁶⁴ Rusakiev, S.: *P. R. Slavejkov i ruskata literatura*, Sofija 1956, s. 33.

⁶⁵ *Polnaja ruskaja chrestomatija*. Sostavil A. Galachov. Vtoroje izdanije peresmotrennoje i dopolnennoje. Čast I – Krasnorečije, Moskva 1844, čast II – Poezija, Moskva 1845.

Později si P. R. Slavejkov opatřil další výbor z ruské literatury. Byla jím čtyřsvazková Chrestomatie Andreje Filonova (1863–1867). Obsahovala epickou a lyrickou poezii, povídky, úryvky z románů, byliny, legendy, balady, ódy i sonety, satiry a epigramy, ukázky z tragédií a komedií, z letopisů, cestopisů a vědeckých traktátů mnoha ruských autorů (mezi nimiž nechybí Žukovskij, Puškin, Lermontov, Gogol, Někrasov, Ševčenko, Turgeněv aj.), z antické řecké a římské literatury i z literatur slovanských a západoevropských aj.

Pro Slavejkovův další tvůrčí vývoj měla zcela zásadní význam především Puškinova, Lermontovova, Gogolova a Krylovova básnická a prozaická tvorba. Slavejkov usiloval o všemožný přístup k ruské literatuře, k jejímž pramenům se snadněji dostával teprve od roku 1864, kdy se usídlil v Cařihradě. Nejvíce jej přitahovalo, jak si ukážeme dále, dílo Puškinovo. Jak dovědčil S. Rusakiev, P. R. Slavejkov napsal, že Puškin *Nebyl mi bratrem, / znal jsem jej podle jeho múzy, / však byl mi milejší než bratr.*⁶⁶

V souladu s teorií intertextuálnosti bychom mohli rozdělit vztah Slavejkova k Puškinovu dílu do několika etap. První etapu tvoří tzv. volné překlady-napodobení (převod-podražanije) dvou Puškinových básní – *Ne poj, krasavica pri mne* a romantickou elegii *Pogaslo dneвноje svetilo*, které Slavejkov zařadil do své sbírky *Pestrá kytička* (1852, Smesna kitka). Pozměnil sice jejich původní ruský název i obsahově, zachoval však jejich rytmičnou stavbu. Vycházejí z Puškina, Slavejkov tak tvořil *poetiku bulharské intimní lyriky.*⁶⁷

Puškinova epigramatická tvorba, s níž se P. R. Slavejkov důkladněji seznámil, byla zastoupena mj. ve dvou antologiích ruské *ilegální*, neoficiální básnické tvorby, které vyšly v Německu.⁶⁸ Už v polovině 60. let 19. stol. však Slavejkov svérázně volně přeložil a *pobulharštil* Puškinův epigram *Sověť* (1865), v dalším desetiletí pak obdobně *pobulharštil* lyrické básně *Jesli žižň tebja obmanět* a *Poet i tolpa*, které odpovídaly jeho životním situacím, ideovým názorům a duševnímu stavu, v němž se nacházel. Sahrály proto v jeho dalším uměleckém vývoji svou pozitivní úlohu. Přinejmenším pomohly obsahově dvěma Slavejkovovým elegickým básním *Není mi do zpěvu* (Ne pej mi se) a *Má krutost opadla* (Žestokostta mi se slomi).

⁶⁶ *Ne be mi brat, / po muza beše mi poznat, / no mil mi beše ot brat po-mnogo.* Rusakiev, S.: cit. dílo, s. 52. překlad je můj – ID.

⁶⁷ Koperžinskij, K. A.: *Značenije Puškina v formirovanii bolgarskoj poezii (50–70 gody)*. Izvestija Akademii Nauk SSSR, otdelenie literatury i jazyka, tom IX, vypusk 4, Moskva–Leningrad 1950, s. 287.

⁶⁸ Rusakiev, S.: cit. dílo, s. 46.

V prvních z nich vyjádřil básník (obdobně jako Puškin v básni *Poet i tolpa*) své zklamání nad tím, že se jeho současníci chovají k jeho tvorbě lhostejně. Dočasně odkládá svou lyru, nechce psát pro současnou generaci, která ho nechápe a nenaslouchá mu.

V další vývojově etapě se Slavejkovův vztah k Puškinově tvorbě poněkud měnil tak, jak sám umělecky dospíval. Puškinova básnická a prozaická tvorba mu však poskytovala nové tvůrčí impulsy i po osvobození Bulharska, kdy se stále více zapojoval do politického života. Počátkem 80. let 19. stol. Slavejkov zdařile volně přeložil a bulharské skutečnosti přizpůsobil obsah Puškinovy *Skazki o rybake i rybke*. Volnost překladu je patrný již v tom, že Slavejkov dal pohádce název *Dědeček, babička a zlatá rybička* (1881, Djado, baba i zlatna ribka), že obrazy dědečka a babičky sice zůstávají téměř jako v ruském originále, ovšem v nejednom případě jim dodává bulharský kolorit. *Pobulharštjuje* např. babiččino oblečení, užívá výrazy, jež jsou typické pro hovorovou bulharštinu a pro bulharskou lidově slovesnou tvorbu.

Od počátku 80. let 19. století začíná třetí etapa Slavejkovovy originální tvorby a překladatelské aktivity z tvorby ruského romantického básnického velikána. V roce 1882 se Slavejkov vrátil k svému dřívějšímu hrubému překladu Puškinovy lyrické básně *Ja perežil svoi želanja* a dal mu definitivní podobu. Zachoval ideově emocionální obsah a rytmičnou výstavbu veršů. V téže době Slavejkov přeložil také Puškinovy *Stansy*. Obě básně obsahově odpovídaly na otázky jeho *nepřijemného života* a byly blízké jeho originální tvorbě z té doby.⁶⁹ Při překladu druhé básně však překladatel udělal četné ústupky v rytmickém systému originálu, ovšem ve prospěch bulharské verze.

P. R. Slavejkova zaujal lidový a písňový charakter populárního úryvku z Puškinovy poémy *Cigany*, který nesl název *Ptička božija ne znajet ni zaboty, ni truda...* a byl velmi oblíbený zvláště mezi dětmi. Jeho překlad vystihl rytmus lidové písně a nijak se nevzdálil originálu ani myšlenkově, ani formálně.

Puškinova lyrická báseň *Kavkaz*, kterou Slavejkov v roce 1884 přeložil, zaujala bulharského básníka svým dokonalým zachycením přírodních krás, hukotu vodopádů, horských skal a zelených úpatí. V této etapě již překladatel *nepobulharštjuje*, nevnáší do nich svoje vlastní pocity a nálady, nýbrž usiluje o věrné převedení všech obsahových, stylových, formálních a jiných vlastností a zvláštností ruského originálu. Obdobně postupoval Slavejkov také při nedefinitivním překladu části Puškinovy básně *Zimnij večer*, která byla nalezena v jeho pozůstalosti.⁷⁰ Lze jej považovat za poslední Slavejkovův překlad

⁶⁹ Tamtéž, s. 80.

⁷⁰ Tamtéž, s. 84.

z Puškinovy tvorby. Bulharský básník měl v úmyslu přeložit některé další Puškinovy básně. Zůstalo však pouze u pokusů.

V sedmdesátých letech vyšly rovněž některé další volné překlady z Puškinova básnického, prozaického a dramatického díla (*Kapitanskaja dočka*, *Kirdžali*, *Rusalka*). Teprve v desetiletích po osvobození Bulharska roku 1878 však nastal skutečný zájem o dílo ruského básníka. Projevil se nejen desítkou většinou krátkých životopisných článků, nýbrž i překlady pětaticeti básní, poém, pohádek, povídek a románů a pěti dramat.⁷¹

Jako výborní překladatelé se projevili Ivan Vazov (1850–1921) a Konstantin Veličkov (1855–1907), kteří své překlady i některé zdařilé překlady jiných překladatelů zařadili do své znamenité *Bulharské čítanky*.⁷² Jako vysoce umělecké jsou hodnoceny překlady Puškinových poém *Poltava*, *Bachčisarská fontána* a *Cikáni*, které pořídil Aleko Konstantinov (1863–1897). Puškinova dramata přeložil koncem 19. stol. T. C. Trifonov.⁷³

Ani subjektivní, mnohdy zkreslené, nepřesné a neúplné hodnocení vztahu P. R. Slavejkova k A. S. Puškinovi jeho synem Penčem Slavejkovem⁷⁴ nemůže změnit nic na tom, že Puškinovo dílo bylo pro bulharského básnického tvůrce a překladatele jeho veršů po celý život silným inspiračním zdrojem. Tak hodnotí vztah P. R. Slavejkova k Puškinovi a k ruské a ukrajinské literatuře vůbec (mj. k Lermontovovi, Nikitinovi, Někrasovovi, Ševčenkovovi aj.) literární kritik Georgi Bakalov,⁷⁵ překladatel a prozaik Ljudmil Stojanov,⁷⁶ literární historik Petr Dinekov⁷⁷ a mnozí další překladatelé, rusisté a literární kritici.

Básnické, prozaické i dramatické dílo A. S. Puškina bylo bulharskému čtenáři postupně zpřístupněno téměř v úplnosti. Jednotlivá jeho díla nebo výběry z jeho tvorby vycházely od počátku 20. stol., v letech mezi dvěma světovými válkami a zvláště pak v posledním půlstoletí 20. století. Jen *Evžen Oněgin* vyšel do roku 1997 v 29 vydáních, *Boris Godunov* v šesti vydáních, *Kapitánská dcerka* ve dvaadvaceti vydáních, *Poltava* v osmi vydáních.

⁷¹ Šišmanov, I. D.: *Ruskoje vlijanie i Puškin v bolgarskoj literature*, s. 35–49.

⁷² *Bŕlgarska christomatija ili Sbornik ot izbrani obrazci po vsičkite sŕčinenija*. S priloženie na kratki žizneopisanija za znamenitite pisateli. Čast I – Proza, čast II – Poezija. Sŕstavili I. Vazov i K. Veličkov. Plovdiv 1884.

⁷³ Šišmanov, I. D.: cit. dŕlo, s. 41–42.

⁷⁴ Slavejkov, P.: *Puškin v Bŕlgarija*, Misŕl, roč. 9, Sofija 1889, s. 567.

⁷⁵ Bakalov, G.: *Petko Slavejkovija prevod na „Ribar i ribka“*, list Zarja čis. 1687, Sofie 1937.

⁷⁶ Stojanov, L.: *Puškin i svetovnata literatura*. In: Puškin, A. S.: *Sŕčinenija* 1–10, Sofija 1942, tom II, s. 25.

⁷⁷ Dinekov, P.: *Puškin v Bŕlgarija*, čas. Septemvri, kn. 9, Sofija 1949, s. 106 n.

V mnoha vydáních vyšly Puškinovy pohádky, výběry z jeho povídek, z jeho lyriky a epigramatiky. Jejich výčet i podrobnější analýza překračuje rámec této studie.

VI.

Puškinovo básnické dílo se v překladu dostávalo k makedonským (i bulharským) čtenářům již od počátku šedesátých let 19. století. Zprostředkovával je ruský odchovanec a Slavejkovův současník Rajko Žinzifov (1839–1877), který svým básnickým, publicistickým a překladatelským dílem patří do dějin jak makedonské, také také bulharské literatury i do dějin ruské a ukrajinské publicistiky. Je to jeden z mnohodomých tvůrců. P. R. Slavejkov a R. Žinzifov rozšířili a prohloubili tradice působení ruské básnické tvorby v bulharsko-makedonském prostředí.

V četných svých dílčích analytických studiích a statích a poté ve své monografii *Rajko Žinzifov. Voždějstvije ruskoj i ukrainskoj literatury na jeho tvorčestvo*⁷⁸ jsem dosti podrobně rozebral Žinzifovovu původní i překladatelskou tvorbu. Poukázal jsem na rozhodující význam, který měla ruská klasická literatura pro formování jeho básnické osobnosti. Žinzifov aktivně a tvůrčím způsobem čerpal z Puškinových, Lermontovových, Někrasovových, Ševčenkových a Kozlovových básnických zkušeností.

V samostatných kapitolách analyzuji Žinzifovův přístup a vztah k tvorbě Lermontovově, Puškinově, Kozlovově, Ševčenkově a Někrasovově. Shrnu zde proto stručně básníkův vztah k Puškinovi, o němž se mohl Žinzifov poprvé dovědět s největší pravděpodobností ze Slavejkovovy sbírky *Smesna kitka*.⁷⁹ Nevylučuji však ani další cesty, jež ho mohly vést k Puškinově tvorbě. Jednou z nich mohla být *Russkaja chrestomatija* A. D. Galachova, v níž bylo více než šest desítek Puškinových básní. P. I. Barteněv, který byl téměř patnáct let ředitelem Čertkovovy knihovny, se s R. Žinzifovem spřátelil a umožnil mu v ní pracovat. Barteněv se však mj. zabýval Puškinovým pobytem v jižním Rusku⁸⁰ a tudíž mohl mladého makedonského adepta poezie a studenta rovněž upozornit na Puškinovu tvorbu.⁸¹

⁷⁸ Dorovskij, I.: *Rajko Žinzifov. Voždějstvije ruskoj i ukrainskoj literatury na jeho tvorčestvo*, Brno 1988.

⁷⁹ Rusakiev, S.: *P. R. Slavejkov i ruskata literatura*, Sofija 1956, s. 51–88.

⁸⁰ Barteněv, P. I.: *Puškin v južnoj Rossii*, Moskva 1862.

⁸¹ Erichonov, L. S.: *K. Žinzifov i P. I. Barteněv*, Izvestija na Instituta za literatura na BAN, kn. XVI, Sofija 1965, s. 163–190. Další literatura viz Dorovskij, I.: cit. dílo, s. 29–34.

Obdobně jako P. R. Slavejkov, také R. Žinzifov přijímal tvůrčí impulsy Puškinovy tvorby zvláštním způsobem. Tak, jak to odpovídalo jeho stupni znalostí, možnostem tvůrčího talentu, požadavkům jeho porobených rodáků na Balkáně i jeho psychickému rozpoložení. Z Puškinovy básně *Nedej mi, Bože, zešítel* (1833, Ně daj mně bog sojti s uma), z níž máme český překlad ve dvou verzích,⁸² Žinzifov převzal pro svou báseň *Svému bratru* (1862, Bratu si) pouze první sloku, kterou téměř doslovně přeložil. Dále však Žinzifov ve své básni rozvíjí vlastní myšlenku, která je odlišná od myšlenky ruského básníka. Je obecnější, obrací se v ní ke všem svým soukmenovcům, k bratrům, aby se nenechali duchovně ztročit: *Ne daj, bože, da zaludeit/ Držejki v rāce torba, stap, / Ne daj duševno da nemeit, / Da bidit on drugemu rab.*⁸³

Společně s básní *Bratu si* vyšly ve sborníku *Bratski trud* také další Žinzifovovy verše, z nichž na báseň *Garvan* rovněž silně působila Puškinova básnická tvorba, především jeho *Šotlandskaja pėsnja*. U Puškina jde o romantické krvavé milostné drama, zatímco u balkánského obdivovatele jeho tvorby o tragédii lidu, jehož významní představitelé podléhají nesnesitelným životním podmínkám. Žinzifovovy verše jsou psány v duchu makedonské lidové poezie, kterou zapisoval.⁸⁴

Také v jedné z nejlepších Žinzifovových básnických skladeb – v poémě *Guslar na pouti* (Gusljar v sobor) je patrná puškinská koncepce a poetika, puškinský přístup a způsob uměleckého vyjádření akutálních společenských otázek, jaké nacházíme zejména v Puškinově básni *Pomlouváčům Ruska* (1831, Klevetnikam Rossii), v níž odmítá francouzské vměšování do sporů mezi Slovany (mezi Rusy a Poláky), neboť *Rusové krví vykoupili/volnost Evropy, čest a mír.*⁸⁵

⁸² Překlad Petra Křičky začíná veršem: *Bůh nedopusí, bych zeštlel.*

⁸³ Puškin, A. S.: *Polnoje sobranije sočinenij v 10 tomach*, izdanie vtoroje, Moskva 1957, tom 3, s. 266.

⁸⁴ Již jako učitelství pomocník Konstantina Miladinova, který později se svým bratrem Konstantinem vydal do té doby nejobsáhlejší sborník makedonských lidových písní pod názvem *Bālgarski narodni pesni sobrani* i izdadeni od Konstantina, Zagreb 1861. Sborník obsahuje 87 bulharských lidových písní. Viz Dorovský, I.: *České země a Balkán. Kapitoly z dějin česko-makedonských a makedonsko-českých kulturních styků*, Brno 1973.

⁸⁵ *I něnaviditě vy nas.../ Za čo že, orvetstvujtē: za to li,/ Čto na razvalinach pylajuš-čej Moskvy/ My ne priznali nagloj volí/ Togo, pod kem drožali vy?/ Za to lj, čo v bezdnu povalili/ My tjagotějuščij nad carstvami kumir/ I našej krovju iskupili/ Evropy voljnoš, čest i mir?* Puškin, A. S.: *Polnoje sobranije sočinenij v 10 tomach*, izdanie vtoroje, Moskva 1957, s. 233.

Puškinovo vystoupení proti *pomlouvačům Ruska* se Žinzifov pokusil transponovat, přenést sílu a působivost jeho veršů na slovanský jih. Je to zajímavý případ tvůrčího osvojení a přenosu působení poezie do jiného sociálně politického a kulturního prostředí nikoli v překladu nebo v napodobení. Žinzifov přenášel Puškinovy myšlenky, motivy, stavbu básně.⁸⁶ Puškinovo myšlení tak působilo nejen na formování R. Žinzifova jako básnické osobnosti, nýbrž také na rozvoj makedonské a bulharské obrozenské literatury.

Autor *Guslara na pouť* se opíral o mocné slovo svého ruského učitele také ve svých rusky psaných publicistických statích k aktuálním otázkám rusko-polských vztahů i národně osvobozenického zápasu balkánských národů. Puškinova tvorba, kterou Žinzifov dobře znal, mu pomáhala v jeho úsilí zobrazit těžké postavení porobeného balkánského člověka a v upevnění vědomí slovanské jednoty a sounáležitosti.

Rajko Žinzifov se svým zvláštním přístupem k Puškinově, Lermontovově, Někrasovově i Ševčenkově tvorbě pokusil překonat vlastní zaostávání. Z jejich ideových a uměleckých zkušeností čerpal tvůrčí impulsy. Zvláštnosti literárního procesu zejména balkánských slovanských literatur do jisté míry určovaly také specifiku vztahu R. Žinzifova k ruské a ukrajinské literatuře. V jeho přístupu k tvorbě ruských básníků nešlo o volný překlad, ani o převyprávění, ani o napodobení nebo o tzv. překlad-napodobení (převod-podražanije), nýbrž o aktivní a tvůrčí způsob recepce a apercepce. Ruští a ukrajinští pokrokově a demokraticky orientovaní básničtí tvůrci mu pomáhali odhalit básnický svět, rozvinout svou tvůrčí energii a vyjádřit ve své poezii individuální zvláštnosti. Působení ruské literatury na Žinzifovovu tvorbu se projevovalo především jako stimul básnickova tvůrčího a ideového růstu.

Druhý ruský odchovanec z Makedonie byl Konstantin Miladinov (1830–1862), který patří k prvním makedonským obrozenským básníkům. Jeho velmi skromné básnické dílo je psáno v duchu makedonských lidových písní. A to jej sblížuje s tvorbou A. S. Puškina, kterému se *nevídaně rozsáhlým a pružným využitím hovorové a zejména přímo lidové řeči konečně podařilo překročit propast mezi jazykem literatury a jazykem životní praxe a takřka naráz vytvořit ruštinu, jakou se mluví a píše v podstatě dodnes.*⁸⁷ Za svých studií v Rusku v padesátých letech 19. stol. se Miladinovův zájem o slovanskou lidovou slovesnost ještě více prohloubil. V Moskvě napsal mj. báseň *Stesk po jihu* (1860, Třápa za jug). Námětově i stylově je blížká Puškinově básni *Vězeň* (1822, Uznik). A jestliže Puškinův vězeň říká:

⁸⁶ Dorovskij, I.: *Rajko Žinzifov*, s. 32.

⁸⁷ Parolek, R., Honzík, J.: *Ruská klasická literatura (1789–1917)*, Praha 1977, s. 102.

*V mé kobce je temno a zatuchlý vzduch,
a nádherný orel, můj tesklivý druh,
jenž vyrostl v poutech, cár potravy rve
a křídly se vzpírá ne napoprve,*

pak Miladinovův *Stesk po jihu* začíná značně obdobně:

*Orelski krilja jas da si metnam
i v naši stárni da si preletnam,
da vidam Kukuš, Stambul da vidam...*⁶⁸

Obě romantické básně, Puškinova i Miladinovova, jsou založeny na protikladu *temnota a chlad – hřejivé světlo*. Puškinův vězeň a orel mají *společný sen vzletět vzhůru nad bělostný sráz*, zatímco makedonský básník touží po rodné Struze, po modré obloze nad Ochridem, protože tam, kde pobývá, je *sníh a chlad a mráz a vichrné vichry ženou za vánici/ jen vánici...* Můžeme proto s určitostí předpokládat, že K. Miladinov, stejně jako jeho přítel a úzký spolupracovník R. Žinzifov, znal Puškinovu básnickou tvorbu.

Puškinovo dílo pronikalo do makedonského kulturního prostředí v překladech již bezprostředně po kodifikaci spisovné makedonštiny v roce 1945. Puškin se stal jedním z nejpřekládanějších ruských básníků. Byl pojat do programu výuky a jeho verše byly zařazovány do čítanek pro základní a střední školy.

Dva roky po vzniku samostatné makedonské republiky v rámci tehdejší jugoslávské federace vyšla makedonsky *Puškinova Pohádka o rybáři a rybce* (1947, Prikazna za ribarot i ripkata) v překladu Borise Bojadžiského (1915–1959) a v roce 1950 přeložil novelu *Kapitánská dcerka* (1950, 1966, Kapetanovata kjerka) a doprovodil ji doslovem o Puškinově životě a díle básník Srbo Ivanovski (1928–1998).

O propagaci Puškinova díla se v Makedonii nejvíce zasloužil básník, dramatik a literární historik Georgi Stalev (nar. 1930). Nejprve uvedl Puškina ve výboru 28 básní z různých období (1953), o několik let později pak přeložil *Evžena Oněgina* (1956, 1962, Evgenij Onegin), který se stal mezi čtenáři značně populární.

V druhé polovině padesátých let 20. stol. přeložil do makedonštiny rozsáhlou básnickou skladbu Eduarda Bagrického *Puškin* významný básník a

⁶⁸ *Mít orlí perutě, jen na chvíli,/ co by mě domů, k našim vrátily,/ a nad hedvábným bokem mulů/ spatřit zas Kukuš, nebo Istanbulu.../ Viz Modré nebe nad Ochridem. Antologie makedonské moderní poezie, Brno 1995, s. 9.*

vyčníkající lingvista a literární historik Blaže Koneski (1921–1993). Ukázal, že ruský básník se v Makedonii těší zasloužené oblibě.⁸⁹

Zájem makedonských čtenářů o verše a prózu ruského literárního tvůrce neutuchal ani v šedesátých letech 20. stol. Vyšel román *Dubrovskij* (1963, Dubrovski), *Výbor z díla* (1963, Odbrani tvorbi), který připravil a důkladnou úvodní studii opatřil rusista a komparatista Milan Gjurčinov (nar. 1928), výbor *Pohádky* (1964, Skazni) a vedle 2. vydání také další překlad *Kapitánské dcerky* (1968, Kapetanovata kjerka). Překladačem byl Trajan Bavtirovski.⁹⁰

Nejlepší makedonský znalec Puškinova díla Georgi Stalev předložil v sedmdesátých letech 20. stol. čtenářům svůj dřívější výbor *Poezie* (Poezija) doplněný o poému *Bachčisarajská fontána* (Bachčisarajskata fontana) a o desítku překladů dalších básní.

Osmdesátá léta 20. stol. patří v pronikání a recepci Puškinova díla v Makedonii k nejneproduktivnějším. Díky básníku a překladateli Evtimu Kletnikovovi (nar. 1948) vyšel roku 1986 pětisvazkový výbor z Puškinovy tvorby, který v jednotlivých částech obsahuje lyriku a pohádky, poémy, veršovaný román *Evžen Oněgin*, malé tragédie, *Bělkinovy povídky*, *Pikovou dámu* a romány *Kapitánská dcerka* a *Dubrovskij*. Byla to nesporně nejrozsáhlejší a dosud nejúplnější prezentace Puškinovy tvorby v makedonském kulturním prostředí. Doplnila ji o dva roky později již třetí samostatné vydání *Kapitánské dcerky* v překladu S. Ivanovského.

Také v posledním desetiletí 20. stol. se těšilo Puškinovo dílo v Makedonii zájmu překladatelů, literárních historiků a kritiků i čtenářů. *Kavkazský zajatec*, *Měděný jezdec*, sedm pohádek, 23 básní a předmluvu o básníkovi životě a díle obsahuje výbor (1993), který připravil E. Kletnikov. V témže roce vyšla Kletnikovova antologie *Ruské souhvězdí* (Rusko sodzvezdie), v níž je Puškin nejpočetněji zastoupen, stejně jako v antologii *Ruští básníci 19. a 20. století* (1988, Ruski poeti na 19 i 20 vek). Výbor z Puškinovy básnické tvorby, který vyšel v roce 1999 k 200. výročí básníkova narození, uzavírá živý zájem o tohoto všestranného velíkána ruské literatury v Makedonii ve 20. století.

Málokteré jiné významné osobnosti ruské literatury věnovala makedonská literární historie a literární věda takovou pozornost, jako právě dílu geni-

⁸⁹ *Ruski poeti*. Sovremenost, roč. VII, čís. 9, Skopje 1957. Též Koneski, B.: *Izbrani dela vo sedum knigi*, kn. 2, Prepevi, Skopje 1967, s. 158–162.

⁹⁰ Risteovski, D.: *Puškin i Makedonija*, Nova Makedonija, příloha LIK, 10. února 1999, s. 10.

álního básníka a tvůrce moderního ruského spisovného jazyka A. S. Puškina. Puškinovo dílo výrazně ovlivnilo vývoj makedonské literatury 19. a 20. stol., myšlenkově, tematicky i citově a esteticky ji obohatilo.

VII.

Již jsem se na jiném místě zmínil, že na rozdíl od díla Adama Mickiewicze, které se dostalo nejdříve ke Slovincům a pak teprve k ostatním jižním Slovanům, v případě díla A. S. Puškina je tomu poněkud jinak. U Slovinců se Puškinovo dílo setkalo s menším ohlasem, než u ostatních jižních Slovanů.

O A. S. Puškinovi sice mohli slovinští literáti i další čtenáři vědět z německého překladu jeho básně *Delibaša*, jež vyšel v lublaňském listu *Illyrisches Blatt*⁹¹ v roce 1828. Ve slovinštině se však o něm začalo psát a do slovinštiny se jeho básnická, prozaická a dramatická díla začala překládat teprve od počátku 2. poloviny 19. stol.

Pod zkráceným názvem *Ribar in riba* (Rybář a ryba) vyšel roku 1853 první slovinštinový anonymní překlad Puškinovy pohádky v Mikošičově čítance pro gymnázia. O dva roky později pak známý slovinštinový znalec slovanských jazyků a překladatel Anton Žakelj (1816–1868), který psal verše pod pseudonymem Rodoljub Ledinski, uvedl do slovinštinového kulturního prostředí Puškinovu báseň *Brožu li ja vdolj ulic temnych*, jíž dal název *Misli in želja*.⁹²

Zakladatel moderní slovinštinové literární historiografie Ivan Prijatelj (1875–1937), který se na počátku století ucházel o habilitaci na pražské Karlově univerzitě, se domnívá, že první, kdo *objevil* pro Slovincy Puškina, byl Ivan Vesel (1840–1900), jenž psal pod pseudonymem Vesnin a roku 1865 uvedl v překladu do slovinštinového kulturního prostředí nejprve báseň *Kavkaz*, později pak dokonalé překlady dalších Puškinových veršů.⁹³

V druhé polovině 19. stol. se překladatelsky Puškinovým dílem zabýval rovněž básník a dramatik Jovan Vesel-Koseski (1798–1884), jehož poezie byla ve své době označována jako hodnotnější než básně Prešernovy. Jeho

⁹¹ *Deli-Bascha*. Aus dem Russischen des A. Puschkin, *Illyrisches Blatt*, čís. 43, 27. října 1838.

⁹² Kmetijske in rokodelske novice, 1855.

⁹³ Prijatelj, I.: *A. S. Puškin u slovencev*. In: *A. S. Puškin v južno-slavjanskich literaturach*. Sbornik bibliografičeskich i literaturno-kritičeskich statěj. Pod redakcijeju I. V. Jagiča, Sanktpeterburg 1901, s. 369–395. Z ní vychází a čerpá Preobraženskij, Z. N.: *Puškin u slovencev*, Bělgradskij Puškinskij sbornik, Belgrad 1937, s. 119–148.

překlady Puškinových pohádek a *jižních* poem, jež vyšly až 1870, byly těžkopádné a často nesrozumitelné.⁹⁴

S Puškinovým dílem se dobře seznámil prozaik a dramatik Josip Jurčič (1844–1881), jenž bývá označován za *otce slovinského románu*. J. Jurčič přeložil *volně* (slobodno) dosti zdařile a čtivě Puškinův román *Dubrovskij* (1870). Po Jurčičově smrti stanul v čele slovinského literárního vývoje Fran Levstik (1831–1887), který toužil po slovanské literární jednotě, kdy *u Rusů budou ležet na stole vedle Puškina a Karamzina Prešeren a Kollár*. Je mu připisován *vzorný, dokonalý* překlad Puškinovy básně *Šotlandskaja pesnja*.⁹⁵

Josip Jurčič zanechal v slovinské literatuře cenné realistické novely a romány, v nichž zpracoval folklorní motivy i náměty ze současnosti a ze slovinských dějin. Vyznačují se dokonalou fabulí, zaujetím pro národní život a demokratickými názory. V obrazech venkovských a městských podivínů, mezi nimiž zaujímá zvláštní místo obraz osamělého a láskou zklamaného intelektuála, prokázal smysl pro realistický portrét, dynamiku děje a kontrast různých prostředí.

V roce 1869 pobýval v Rusku jako stipendista filozof, literát a později profesor záhřebské univerzity Fran Celestin (1843–1895). Je autorem první důkladné slovinské monografie o ruském *básníku čistého umění* (1884). Text je proložen úryvky překladů některých Puškinových básní. Jeho německy psané dějiny ruské literatury zůstaly v rukopise. Veršově nesprávné, často nesrozumitelné jsou překlady Bogdana Ternovce (1843–1913, psal pod pseudonymy Matvej Andrejevič a Lamurski), které v uměle vytvořené všeslovanské cyrilici vydal spolu s překlady z A. Mickiewicze a v úvodu pojednal o obou tvůrcích.⁹⁶ K nezdařilým řadí I. Prijatelj rovněž Štifterovy a Pintarovy překlady Puškinových próz.⁹⁷

Ve čtyřech knihách *Poezie* (1882, 1888, 1902, 1904) převážně vlasteneckých básní Simona Gregorčiče (1844–1906), které byly bezvýhradně přijímány a čteny, je patrné myšlenkové i tvarové působení Puškinovy poezie. Vyznačují se melodičností, bohatým výrazivem, které čerpal podobně jako Puškin z lidové slovesnosti a z hovorové slovinštiny.

⁹⁴ Prijatelj, I.: cit. dílo, s. 379–382.

⁹⁵ Preobraženskij, Z. N.: cit. dílo, s. 125.

⁹⁶ Ternovec, M. A.: *Mickiewiczova Gražina in Puškinovi Cigani v slovenskem prevodu*, Gorica 1909.

⁹⁷ Prijatelj, I.: cit. dílo, s. 384–385.

Prijatelj, I.: *Puškin v slovenskoj literature*, in: sb. A. S. Puškin v južno-slavjanskich literaturach, pod redakcijeju V. Jagiča, Sanktpeterburg 1901, s. 368–395.

Pěkný byl překlad Puškinovy pohádky *O ribiču in zlati ribici* (1889, O rybáři a zlaté rybce), který pořídil známý básník Anton Aškerc (1856–1912). Nejvýrazněji se působení Puškinovy básnické tvorby projevilo v jeho nejvýznamnější sbírce realistických básní *Balady a romance* (1890, Balade in romance), která obsahuje verše s náměty ze soudobého života a s náměty historickými. V jubilejním článku *Stoletnica Puškinovega rojstva*⁹⁸ se Aškerc zmínil o slovinských překladech z Puškinova díla. A. Aškerc se stal spojovacím článkem mezi generací starších slovinských realistů a modernou.

Student septimy se roku 1896 pod svůj překlad Puškinovy *Kapitánské dcerky* podepsal poseudonymem Semjon Semjonovič. Byl jím Ivan Prijatelj (1875–1937), který tak ohlásil nástup slovinské moderny. Ostatně všichni hlavní představitelé slovinské moderny vstoupili do literatury pod ruskými pseudonymy: Ivan Cankar (1876–1918) se podepisoval jako Ivan Saveljev, Michail Michajlov byl pseudonym básníka tragického osudu Dragotina Ketteho (1876–1899), Josip Murn si dal přídomek Aleksandrov (1879–1901) a z nejvýznamnějšího soudobého tvůrce Otona Župančiče (1878–1949) byl Alexej Nikolajev.⁹⁹

K moderně můžeme zařadit také některé další slovinské básníky, literární historiky a kritiky i překladatele, které můžeme považovat za současníky modernistických tendencí.

Z hlediska literárně historického rozvíjí moderna poprvé ve slovinské literatuře lyriku, epiku a drama. Milostná lyrika a lyrické reflexe dosahují nejvýraznějších výsledků v tvorbě D. Ketteho, jeho osudově blízkého druha J. Murna-Aleksandrova a O. Župančiče. Zejména klasické sonety, balady i romance prozrazují působení nejen Prešernovo a Mickiewiczovo, nýbrž také Puškinovo a Rilkeovo. Hlavními motivy Ketteho lyriky jsou láska, příroda a lidská existence. Prolínají se v ní impresionistické a lidově slovesné prvky i romantický milostný cit. V některých jeho sonetech zaznívá sociální nota a sociální morálka, které mu byly vlastní.

Ačkoli můžeme D. Ketteho považovat za tradionalistu, modernizoval sonet obsahově jako skladbu rozumu, citu a fantazie. Tematicky i formálně se učil u klasických romantiků J. W. Goetha, H. Heineho, M. J. Lermontova, u A. S. Puškina i u F. Prešerna. Obdobně jako Puškin také Kette hodně čerpal z nevyčerpatelného zdroje ústní lidové slovesné tvorby. Od poezie ostatních slovinských představitelů moderny se Ketteho básnická tvorba liší pevným vnitřním řádem a výraznou pointou.

⁹⁸ Ljubljanski zvon 1899, s. 387.

⁹⁹ Preobraženskij, Z. N.: cit. dílo, s. 132.

Josip Murn (1879–1901) byl tvůrcem výrazné citovosti, impresionista, jehož jediná básnická sbírka *Písně a romance* (1903, *Pesmi in romance*) obsahuje převážně přírodní a reflexivní lyriku. V tzv. selských (venkovských) básních převládají motivy idealizovaného idylického života a stylové prvky lidové poezie. A. S. Puškin, A. V. Kolcov a další ruští básníci na něj blahodárně působili právě svým vztahem k venkovské přírodě, k práci rolníka, k lidovým písním, pohádkám a legendám. Do almanachu *Na rastanku*, který vydala skupina modernistů, zařadil J. Murn cyklus básní *Mlade pesmi*. Báseň *Knjigotržec in poet* je napsána pod silným vlivem Puškinova *Razgovora knjigoprodavca s poetom*. Některé verše převzal Murn doslova. Jeho *dokonalý* překlad Puškinovy básně *Cvetok* bývá srovnáván s Levstikovým vynikajícím překladem Puškinovy básně *Šotlandskaja pesnja*.

Romány, povídky i črty Ivana Cankara (1876–1918), jež jsou svou strukturou i náměty a jejich četnými variacemi značně různorodé a mnoho-
vrstevnaté, znamenají vrchol v období slovinské moderny.

Ve svých verších, které pak Cankar pojal do jediné sbírky *Erotika* (1899), vycházel z F. Prešerna, S. Gregorčiče, A. Aškercce, i z H. Heina a A. S. Puškina. Působení Puškinova díla je patrné především v Cankarově realistické próze a dramatu, např. v dramatickém textu *Romantické duše* (1897, *Romantične duše*), v dramatu *Pohoršení v údolí sv. Floriána* (1907, *Pohujšanje v dolini šentflorijanski*) aj.

Také Oton Župančič (1878–1949) vyšel ve své básnické tvorbě (psal ovšem také dramata, eseje a kritiky a hodně překládal z evropských literatur) z tvorby slovinských i evropských romantiků, inspiroval se tvorbou Aškercovou a slovinským i ukrajinskými lidovými písněmi. Důvěrná znalost slovinské, srbské a chorvatské lidové slovesné tvorby, vztah k současnosti, láska k Slovincům a Slovanstvu, forma sonetu i historická tragédie Veronika Desejniška (1924) jej sblížily s tvorbou nejtalentovanějšího ruského básníka A. S. Puškina.

Jeden z čelných představitelů moderny Ivan Prijatelj bibliograficky a literárně kriticky zpracoval recepci díla A. S. Puškina v slovinské literatuře v 19. stol.¹⁰⁰ a později přednášel na lublaňské univerzitě o Puškinovi v rámci ruské a ostatních slovanských literatur.

Pro poznání vztahu slovinských literátů a zejména představitelů moderny k ruské literatuře a k A. S. Puškinovi byla nenahraditelná *Ruska antologija* (1910), kterou sestavili Ivan Vesel (Vesnin) a Anton Aškerc. Byla dlouho hlavním pramenem k seznámení se s Puškinovým dílem. Sestavovatelé do ní

¹⁰⁰ Viz pozn. 97.

zařadili překlady 35 Puškinových básní. Překladatelsky se na antologii podílelo několik slovinských literárních tvůrců, počínaje nejstarším, rusofilsky orientovaným Janezem Menzingerem (1838–1912, tiskl též pod pseudonymem-anagramem Nejaz Nemcigren), přes epigona romantického idealismu Simona Gregorčiče, Antona Aškercera až ke všem uvedeným básníkům slovinské moderny. Aškerc, který je autorem 170 překladů, v doslovu k *Ruské antologii* mj. napsal, že *saj ruska književnost je tudi naša književnost, in ruski pesniki so tudi naši pesniki*.¹⁰¹

Vedle *Ruské antologie* byl druhou literární událostí Prijateljův překlad Puškinova románu ve verších *Evžen Oněgin* (1909, Jevgenij Onjegin). V důkladné studii o Puškinovi a jeho románu Prijatelj předložil slovinským čtenářům *orientaci*, jakou do té doby neměli.¹⁰²

V první kapitole své monografie o předchůdcích a zakladatelích ruského realismu¹⁰³ Prijatelj nazývá Puškina *přirozeným klasikem, který v sobě harmonicky spojil všechny součásti ruského ducha a přírody, předpověděl – jako náš Prešeren slovinské, ale v ještě větší míře – všechny pozdější ruské literární požadavky*. V práci o M. Čopovi, Fr. Prešernovi a dalších slovinských obrozencích pak Prijatelj ukázal, že slovanští básníci A. S. Puškin, A. Mickiewicz aj., kteří byli zpočátku pod vlivem Byronova smutku a melancholie, se v druhé fázi od něj odpoutali, soustředili se na lidově slovesnou tvorbu, na lidové legendy a pověsti a na aktuální otázky národního obrození svých národů.¹⁰⁴

V slovinském literárním tisku důstojně představil Puškinovu básnickou tvorbu přední reprezentant slovinské sociální poezie a překladatel veršů našeho Jiřího Wolkra Mile Klopčič (1905–1984). V Ljubljanském zvonu uveřejnil v roce 1937 své překlady 14 Puškinových básní. Byly mezi nimi básně *K Čaadajevu, Ptička, Stansy, Tělega žizni, Ja vas ljubil, Epitafija* aj.¹⁰⁵

Ke dvěma již existujícím překladům Puškinovy básně *Klevetnikam Rossii* (1870, 1873) pak u příležitosti básníkova 100. výročí smrti přibyl třetí. Jeho překladatelem byl tehdejší ministr Ivan Hribar (1851–1941), jenž přednášel o ruském básníku již v roce 1882. Hribarův a Klopčičovy překlady tak uzaví-

¹⁰¹ *Nyní je ruská literatura také naší literaturou a ruští básníci také našimi básníky*. Cituji podle Preobraženskij, Z. N.: cit. dílo, s. 132.

¹⁰² *Puškin in njegov roman. V malo orientacijo slovenskim čitateljem „Onjegina“* sestavil dr. Ivan Prijatelj. In: A. S. Puškin, *Jevgenij Onjegin*. Roman v verzih. Preložil dr. Ivan Prijatelj, Ljubljana 1909, s. 197–217.

¹⁰³ Prijatelj, I.: *Predhodniki in utemeljitelji ruskega realizma*, Ljubljana 1921, s. 6–11.

¹⁰⁴ Prijatelj, I.: *Duševni profili slovenskih preporoditeljev*, Ljubljana 1935.

¹⁰⁵ Bělggradskij Puškinskij sbornik, Belgrad 1937, s. 145–148.

raly dvě období pronikání a recepce Puškinovy tvorby a ruské literatury vůbec ve Slovinsku v průběhu osmi desetiletí. Nelze proto bez výhrad souhlasit s kategoričným tvrzením I. Prijatelje, že *Puškin zůstal u nás zcela bez vlivu*.¹⁰⁶

V četných svých studiích a statích se k Puškinovu dílu vracel mezi dvěma světovými válkami, např. v knize *Kulturní problém Slovanstva* (1932, *Kulturni problem Slovenstva*), i po roce 1945 literární kritik a esejista Josip Vidmar (1895–1992), který také přeložil Puškinovu malou tragédii *Mozart a Salieri* (1924). J. Vidmar pak byl po roce 1945 ve Slovinsku i v rámci poválečné jugoslávské federace vedoucí literárně kritickou a kulturní osobností.

To už však začíná třetí a z hlediska překladatelského i literárně historického zcela nové období recepce Puškinova díla ve Slovinsku i v rámci poválečného jugoslávského meziliterárního a obecně kulturního společenství. U příležitosti 200. výročí básníka narození se objevily v denním tisku i v literární periodice informativní,¹⁰⁷ vzpomínkové a sumarizující příspěvky. Jejich analýza však vyžaduje více prostoru, než jí můžeme poskytnout.

Petr Lavrov, který byl mj. vynikajícím znalcem nejstaršího období slovanského písemnictví, bulharštiny, srbštiny i charvátštiny, jenž se zabýval makedonskou dialektologií a makedonskou lidovou slovesnou tvorbou,¹⁰⁸ vyjádřil ve své studii k 100. výročí Puškinova narození lítost, že se A. S. Puškinovi nesplnilo přání navštívit aspoň Cařihrad. Místo toho se básník dostal do Gruzie a do Arménie. Ani zde však nezapomněl zcela na Balkán. Báseň *Olegov Štit* prozrazuje, že Puškin pozorně sledoval události na slovanském jihu.

Díky svému vyhnanství do jižního Ruska a jeho pobytu na Kavkaze se mohl A. S. Puškin podrobněji seznámit s balkánskými národy a mohl ve své básnické tvorbě i v próze a korespondenci vyjádřit k nim své sympatie. „*Kdo zná Balkánský poloostrov s obdivuhodnou krásou jeho přírody, s různoro-*

¹⁰⁶ *Puškin je ostal pri nas popolnoma brez vtiska in vpliva*. Prijatelj, I.: *Puškin u slovencev*. In: A. S. Puškin v južno-slavjanskich literaturach. Sbornik bibliografičeskich i literaturno-kritičeskich statěj. Pod redakcijeju I. V. Jagiča, Sanktpeterburg 1901, s. 373.

¹⁰⁷ Např. Soban, B.: *Puškinovo posvetilo za pol milijona dolarjev*, Delo, příloha Književni listi, Ljubljana 3. června 1999, s. 22. Týž: *Sitih s Puškinskih gora*, Delo, příloha Književni listi, 10. června 1999, s. 20.

¹⁰⁸ S Kondakovovou etnograficko-archeologickou expedicí navštívil P. Lavrov počátkem 20. stol. slovanský Balkán. Viz Kondakov, P. N.: *Makedonija. Archeologičeskoje izsledovanije*. Sanktpeterburg 1909. Ruský vědec spolupracoval s významným českým folkloristou Jiřím Polívkou na vydání jihomakedonských pohádek, které zapsal Stefan Verkovič.

dostí národů, které na něm žijí, komu jsou drahé posvátné tradice Byzance a slavné památky její kultury, které jsou hrdé na svou velikost i pod nadvládou Turků, která k hanbě Evropy dosud ještě trvá, koho zajímají rodově blízcí Rusům Slované, kteří jsou vystaveni zlovůli osudu: Srbové a Bulhaři, kteří poutají pozornost originalitou etnografického typu a jež si při tom všem zachovali charakteristické rysy slovanského života, který je nakonec okouzlen zajímavou pestrostí některých rysů z jejich života, jež vycházejí ze střetu Východu a Evropy...“ napsal P. Lavrov.¹⁰⁹ Do takového kulturně politického prostředí pronikalo dílo největšího ruského básníka Alexandra Sergejeviče Puškina.

¹⁰⁹ Lavrov, P. A.: *Puškin i slvjajte*, s. 12–13.